

Transnacionalna pravila građanskog postupka

Kunštek, Eduard

Source / Izvornik: **Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2000, 21., 351. - 399.**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:118:290894>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-25**

PRAVRI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

TRANSNACIONALNA PRAVILA GRAĐANSKOG POSTUPKA - Nacrt od 1. travnja 1999. godine -

Mr. sc. Eduard Kunštek, asistent
Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci

UDK: 347.91/95
Ur.: 28. veljače 2000.
Pr.: 27. ožujka 2000.
Pregledni članak

Ideja za rad na projektu Transnacionalnih pravila građanskog postupka proizašla je tijekom dugogodišnje suradnje profesora Hazarda (SAD) i Taruffa (Italija) i uglavnom je inspirirana uočenom potrebom za unifikacijom u ovoj oblasti kao i stanovitim uspjehom drugih sličnih pokušaja.

Premda su razlike između glavnih postupovnih sustava očite, što vodi donošenju zaključka kako bi ishod ovoga unifikacijskog pokušaja mogao biti neuspješan, trebali bismo biti optimisti. Istina je kako je postupovno pravo duboko usađeno u kulturu i tradiciju gotovo svakog naroda - no implementacija "stranih" rješenja ne bi smjela predstavljati tako veliki problem. Prihvatanje drukčijeg pristupa treba biti motivirano očitom potrebom u gotovo svakoj zemlji - postizanjem boljeg i učinkovitijeg građanskog postupka. Imajući u vidu ovaj opći cilj, poredbeno proučavanje različitih postupovnih sustava i ideja proizašlih u radu na međunarodnoj unifikaciji je sasvim sigurno korisno. Ukratko - ukoliko se bolje razumijemo, lakše ćemo postići odgovarajuća rješenja.

Ovaj rad predstavlja pokušaj davanja osnovnih naznaka predloženog Nacrta Transnacionalnih pravila građanskog postupka iz 1999. godine, te poredbenog prikaza stanovitih rješenja i reformi građanskog postupovnog prava u nekim državama. Njegova je osnovna namjera potaknuti znanstvenu i stručnu raspravu koja bi rezultirala sustavnim proučavanjem uočenih problema. Treba očekivati kako će ovi napori i rasprava koja je po svojim obilježjima već postala univerzalna imati utjecaj na postizanje boljeg i "neutralnijeg" teksta Transnacionalnih pravila građanskog postupka, ali posredno i na reformiranje građanskog postupovnog prava u pojedinim državama.

Ključne riječi: građanski postupak, Transnacionalna pravila građanskog postupka.

1. Uvodne napomene (nastanak ideje; potreba i mogućnost unificiranja)

Jedan od nekoliko aktualnih projekata u organizaciji American Law Instituta (ALI) odnosi se na pokušaj unificiranja pravila građanskog postupka u određenim vrstama sporova s međunarodnim elementom. Prema zamislima suradnika na Projektu, njihov bi rad trebao rezultirati donošenjem modela pravila - *Transnational Rules of Civil Procedure* (TRCP) koji bi bio inkorporiran u nacionalne propise šireg kruga država. U posljednjih nekoliko godina tekst nacrtu TRCP evoluirao je u značajnoj mjeri.¹ Stoga je i Nacrt od 1. travnja 1999. godine po svemu sudeći daleko od konačnog rješenja o kojem bi tijela ALI raspravljala i odlučivala - a napose od šireg prihvaćanja na međunarodnom planu. Dakako, sva do sada predložena rješenja, koja ipak slijede opću ideju prvoga predloženog teksta, izazvala su brojne rasprave u znanstvenoj javnosti. Kako se moglo i pretpostaviti, stajališta su prilično različita, a jedan broj napisa je iznimno kritičan glede cijeloga Projekta. Ova okolnost mogla bi biti od velike koristi u cilju poboljšavanja predloženih rješenja, ali i šireg prihvaćanja TRCP u međunarodnoj zajednici.

Ideja za rad na ovom Projektu potekla je tijekom dugogodišnje znanstvene suradnje profesora Hazarda² i Taruffa³ i uglavnom je inspirirana njihovim stajalištem da bi u sporovima koji involviraju stranke iz različitih država harmonizacija postupovnih pravila bila korisna.⁴ Značajan utjecaj izvršio je i uspjeh projekta unifikacije građanskog postupka latinoameričkih zemalja koji je u Urugvaju već inkorporiran u nacionalno zakonodavstvo, dok druge latinoameričke države ozbiljno razmatraju sličan postupak.⁵ Prema tvrdnjama ovih uglednih znanstvenika ne treba zaboraviti ni rad belgijskog profesora Storma na približavanju postupovnog prava unutar EU.⁶ Čini se ipak kako je uspjeh polustoljetnog projekta na donošenju američkih *Federal Rules of Civil Procedure* bio osnovna ideja vodilja. Njime je postignuto ono što se u prvom trenutku činilo nemogućim - unifikacija različitih sustava pravila građanskog postupka pojedinih federalnih država SAD-a, od kojih je većina utemeljena na načelima *common lawa* (međusobno ipak značajno različitih), dok su neki zasnovani na europskim kontinentalnim rješenjima.⁷

¹ V. Cornell Int'l L.J., Vol 30, 1997, str. 493. i *Transnational Rules of Civil Procedure, Preliminary Draft No. 1* - Drafted by Geoffrey C. Hazard Jr., Michele Taruffo, Tex. Int'l L.J., Vol. 33, 1998, str. 499.

² Hazard, Geoffrey C., Trustee Professor of Law, University of Pennsylvania, Director of the American Law Institute (umirovljen tijekom 1999.).

³ Taruffo, Michele, University of Pavia.

⁴ V. Hazard, *Preliminary Draft of the ALI Transnational Rules of Civil Procedure*, Tex. Int'l L.J., Vol 33, 1998, str. 489.

⁵ Op. cit., str. 491. "Anteproyecto del Código Procesal Civil - Modelo para Iberoamérica"; Vidi Mendez, Ramos, *Código Procesal Civil Internacional*, Madrid, 1992.

⁶ Hazard, op. cit., str. 491.

⁷ V. www.ali.org, veljača 2000. (npr. Louisiana).

Prethodno se pojavljuje nekoliko ključnih i interesantnih pitanja koja u svakom slučaju zaslužuju odgovarajući odgovor. U prvom redu treba se upitati je li uopće potrebna i moguća unifikacija, ili bar harmonizacija, građanskog postupovnog prava u određenim ili svim vrstama sporova? Ako je to moguće i potrebno - na koji način joj pristupiti kako bi predložena rješenja bila šire prihvaćena na međunarodnom planu?

Dakako, odgovori na ova pitanja mogu biti različiti. Pozitivna stajališta prema unifikacijskim naporima uglavnom polaze od toga kako potrebe međunarodne suradnje, poglavito (ali ne i isključivo) u svezi s trgovačkim odnosima, uključuju i potrebu da se sve veći broj sporova koji su međunarodno obilježeni rješavaju prema istim ili sličnim postupovnim pravilima. Ovo tim više što je na međunarodnom planu već došlo do značajne unifikacije tzv. materijalnog prava. Potrebna suradnja sudova iz različitih država lakše bi se odvijala kada bi suci poznavali postupovna pravila u drugim državama. Ova potencijalna prepreka bi sasvim sigurno bila uklonjena njihovim unificiranjem ili bar stanovitim harmoniziranjem.⁸ Pri tome je važno dati stanovite napomene. Naime, postoje stajališta kako opća unifikacija građanskog postupovnog prava nije nužna. Domaće sporove bi i dalje trebalo rješavati sukladno domaćim propisima, no glede sporova s elementom inozemnosti dolazi u obzir primjena unificiranih pravila. Međutim, kad su u pitanju ovi potonji, moguća su različita gledišta. Pri tome se može držati da bi se unificirana pravila trebala primjenjivati u svim sporovima s međunarodnim elementom, ali i kako ih treba primjenjivati samo u nekim vrstama sporova. Čini se da u ovom trenutku postoji spremnost i želja unifikacije pravila samo u svezi s trgovačkim sporovima, odnosno, kako je to u Nacrtu naznačeno, sporovima proizašlim iz "poslovnih transakcija".

Treba ipak napomenuti kako se u međunarodnoj zajednici tijekom zadnjih stotinjak godina može primijetiti ulaganje značajnih napora na stanovitom ujednačavanju građanskog postupovnog prava,⁹ a ne treba zaboraviti ni aktualni rad na donošenju konvencije koja bi trebala unificirati pravila glede međunarodne nadležnosti, te priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima.¹⁰ Postoje stajališta kako bi u predloženi tekst ove haške konvencije trebalo uključiti i autenticirane isprave, u svezi s čim je Union of Latin Notaries uputila

⁸ V. Kessedjian, Catherine, *First Impressions of the Transnational Rules of Civil Procedure*, Tex. Int'l L.J., 1998., Vol 33, str. 477.

⁹ V. *haške konvencije* - <http://www.hcch.net/e/conventions/index.html>, veljača 2000.; *inter-američke konvencije* - <http://www.oas.org/EN/PROG/JURIDICO/english/treasub.html>, veljača 2000.; *Convention on Jurisdiction and the Enforcement of Judgements in Civil and Commercial Matters 1968 (Brussels Convention)*, ILM, Vol 8, str. 229; *Convention on Jurisdiction and the Enforcement of Judgements in Civil and Commercial Matters 1988 (Lugano Convention)*, ILM, vol 28, str. 620; *Código de Derecho Internacional Privado (Código Bustamante)* <http://colegio.netchile.com/codice/dip.htm>, veljača 2000.

¹⁰ *Preliminary Draft on Jurisdiction and Foreign Judgements in Civil and Commercial Matters* adopted by the Special Commission on 30 October 1999 amended version (new numbering of articles) <http://www.hcch.net/e/conventions/draft36e.html>, veljača 2000.

poseban prijedlog.¹¹

Međutim, neki drže kako je rad na Transnacionalnim pravilima građanskog postupka nepotreban. Prema njima stranke u sporu mogu postići bolji rezultat pažljivijim i stručno zaključenim arbitražnim sporazumima.¹² No zaboravlja se kako stranke ne moraju uvijek željeti rješavati svoje sporove pred izbranim sudom. Razlozi ovakvog stajališta uopće nisu bitni. U pitanju može biti nemogućnost postizanja sporazuma ili npr. stajalište stranaka kako im je prihvatljivije rješavanje spora pred državnim sudom. Prema tome, nadležnost sudova u rješavanju različitih međunarodno obilježenih sporova bit će i dalje značajna po svom opsegu, pa se ne može očekivati kako će se s izbranim sudovima riješiti problem. S druge strane, postoje stajališta kako je cijeli Projekt nerazuman i politički neprihvatljiv. Prema njima postupovna pravila se u pojedinim državama razvijaju stoljećima i čine dio kulturne tradicije pojedinih naroda koju je teško promijeniti jednim tako naglim zahvatom kakav bi predstavljao inkorporiranje Transnacionalnih pravila građanskog postupka u domaći pravni poredak.¹³ Dakako, može se kazati i da je ovakvo stajalište samo izgovor kako se ništa ne bi poduzelo. Po nekima razlike u postupovnim pravilima pojedinih država, pa i one između *civil law* i *common law* sustava nisu nepremostiva prepreka ujednačavanju. Postoje stajališta i kako je u krajnjoj liniji riječ samo o razlikama terminološke prirode.¹⁴ Držimo da se ovakva kvalifikacija postojećih razlika u građanskom postupovnom pravu pojedinih država teško može održati. One su očite i nisu samo terminološke. Međutim, to ne znači kako ujednačavanje nije potrebno, a još manje da je nemoguće. Rad će biti težak i mukotrpan, no trebao bi uroditi nastankom jednog važnog i povijesnog dokumenta.¹⁵

Ako pođemo od toga da je ujednačavanje ili približavanje ipak nužnost do koje će u narednom (dužem) periodu i doći, postavlja se pitanje kako postupiti? Prema autorima Nacrta bilo bi prijeko potrebno regulirati sva pitanja koje se i inače reguliraju u razvijenim postupovnim sustavima. Međutim, ovo postupanje kojim se postiže ujednačavanje bi u svom pretežitom dijelu trebalo biti načelno, pa bi stoga

¹¹ Hague Conference on Private International Law, Work. Doc. No 205, Document submitted by the International Union of Latin Notaries - *Reasons to Include Authentic Instruments in a Worldwide Convention on the Recognition and Enforcement of Judgements in Civil and Commercial Matters*.

¹² Weintraub, Russel J., *Critique of the Hazard-Taruffo Transnational Rules of Civil Procedure*, Tex. Int'l L.J., 1998, Vol. 33, str. 413.

¹³ Walter, Gerhard; Baumgartner, Samuel P., *Utility and Feasibility of Transnational Rules of Civil Procedure: Some German and Swiss Reactions to the Hazard-Taruffo Project*, Tex. Int'l L.J., Vol. 33, 1998, str. 463.

¹⁴ V. Storme, Marcel (ed.), *Approximation of Judiciary Law in the European Union*, 1994., str. 55.

¹⁵ V. Chase, Oshar G., *Some Observation on the Cultural Dimension in Civil Procedure Reform*, Am. J. Comp. L. 1997, Vol. 45, str. 861. cit. Franz Klein.... The squalid, arid, neglected phenomenon of civil procedure is in fact strictly connected with the great intellectual movement of people; and its varied manifestations are among the most important documents of mankind's culture.

bilo dopušteno pozivanje na pravila domaćeg postupovnog prava koje bi, ukoliko to posebno nije naznačeno u Transnacionalnim pravilima, ostalo važeće. U dosadašnjem radu tako je i postupljeno. S druge strane, potrebno je postići stanovitu "neutralnost" postupovnih pravila. Naime, činjenica je kako razlike između glavnih postupovnih sustava ipak postoje i one se ne mogu zanemariti. Stoga njihovo ujednačavanje ili "približavanje" treba izvesti pažljivo i bez favoriziranja jednog ili drugog sustava. Pri tome najbolje elemente svakog od postupovnih sustava treba inkorporirati u što je moguće većoj mjeri.

Teško je unaprijed kazati koliko se aktualnim Nacrtom to doista i postiglo. Činjenica je kako su predložena rješenja *prima facie* u najmanju ruku "neobična" - bar gledano iz hrvatskog "kuta". Vjerojatno će se slično zaključiti i u mnogim drugim državama. Međutim, to ne bi trebalo predstavljati nepremostivu prepreku u daljem radu. Držimo da glorificiranje "pravne i kulturne tradicije" nije dobra polazna pretpostavka. Ukoliko je neko rješenje koje nam je "strano" očito bolje i omogućava ostvarenje željenog cilja, nema niti jednog razloga protiv njegova prihvatanja.

2. Poredbeni prikaz reformi građanskog postupovnog prava u pojedinim državama

Tijekom posljednjih nekoliko godina može se primijetiti kako mnoge države pristupaju reformi svog građanskog postupovnog prava. To bi trebalo značiti da nisu zadovoljne aktualnim rješenjima i stoga traže put njihova poboljšanja.¹⁶ Riječ je o nizu država čiji se postupovni sustavi značajno razlikuju.

Pored toga što su primjetni brojni pokušaji noveliranja različitih postupovnih sustava, pri čemu se u njih uvode rješenja koja se ne mogu okarakterizirati kao čisto *civil law* ili *common law*, očito je kako u nekim državama i od prije postoji stanovita mješavina ova dva sustava.¹⁷ Prijelazna rješenja će ponekad dati i najbolji rezultat. Robovati tradiciji, pa i onda kada je očito da će se recepcijom kakvog "stranog" rješenja postići željeni pravno-politički cilj, nije opravdano. Stoga se valja nadati kako će projekt Transnacionalnih pravila građanskog postupka postići uspjeh, pri čemu će u njihov tekst biti inkorporirana najbolja poznata rješenja. Pri tome je proučavanje postupovnih sustava različitih država od velike važnosti, jer se jedino na takav način mogu primijetiti poredbene prednosti pojedinih rješenja, što bi predstavljalo temelj za njihovu eventualnu implementaciju. U tom smislu imamo u

¹⁶ Istraživanja provedena u SAD-u ukazuju da postoji visok postotak nezadovoljnih građana u svezi s njihovim iskustvima pred američkim sudovima. V. Tyler, Tom R., *Citizen Discontent with Legal Procedures: A Social Science Perspective on Civil Procedure Reform*, Am. J. Comp. L., Vol. 45, 1997, str. 871.

¹⁷ Npr. Izrael, u kojem je na snazi postupovni sustav po uzoru na *common law* s jakim utjecajem rješenja iz otomanskog prava prema Zakonu iz 1879., koji je pak recipiran iz francuskog prava. V. Goldstein, Stephen; HaCohen, Elisheva, *Israel*, International Encyclopedia of Laws, Vol 1. *Civil Procedure*, 1994., str. 187.

vidu i Transnacionalna pravila građanskog postupka. Potenciranje sukoba "civil law v. common law" je nepotrebno i samo onemogućava prijeko potrebnu međunarodnu suradnju na ovom planu. Također se ni sva problematika građanskog postupovnog prava ne može svesti na ovaj "sukob". Postoje i sasvim neuobičajena rješenja u svrhu postizanja željenih ciljeva. Ona se ne mogu uvijek teorijski "ukalupiti", a u svakom slučaju nije poželjno njihovo apriorno odbacivanje. Uglavnom se radi o pokušaju ostvarenja veće učinkovitosti postupka - no tada uvijek postoji opasnost negativnog utjecaja na ostvarenje ništa manje važnog cilja - ustanovljenja istine.¹⁸ Tako npr. prema **kineskom** Zakonu o građanskom postupku postoje točna vremenska ograničenja u kojima sud mora dovršiti prvostupanjski (šest mjeseci od pokretanja postupka, uz mogućnost produljenja ovog roka po odluci predsjednika suda), te žalbeni postupak (tri mjeseca uz isto pravo predsjednika suda).¹⁹ U **Peruu** je pak ograničen broj svjedoka kojega može predložiti stranka u postupku.²⁰ U **Boliviji** je vremenski ograničeno razdoblje provođenja dokaznog postupka (*periodo de prueba*).²¹ Ovakva rješenja su u svakom slučaju interesantna, a njihova eventualna recepcija u drugim državama ili na međunarodnom planu treba biti uvjetovana pažljivom znanstvenom analizom.

Zadnjim novelama **talijanskog** *Codice di Procedura Civile (CPC-a)*²² pokušala se postići veća učinkovitost sudova čija je sporost u toj državi dostigla nepodnošljivu razinu. Tijekom zadnjih nekoliko desetljeća pokušava se izvršiti sveobuhvatna revizija građanskog postupovnog prava, no ovi pokušaji su do sada ostali bez uspjeha. Zadnje izmjene sastoje se u uvođenju mirovnih sudaca koji bi, prema nekim procjenama, imali nadležnost u najmanje jednoj trećini predmeta koje su do tada rješavali redoviti prvostupanjski sudovi, značajnom ograničenju načela zbornosti, davanju većih ovlasti sucu u upravljanju postupkom, uvođenju načelne nesuspendivnosti žalbe na odluku prvostupanjskog suda, ograničavanju prava na isticanje novih zahtjeva ili činjenica u postupku po žalbi i osobito u onemogućavanju zastajanja s postupkom u slučaju upućivanja prijedloga kasacijskom sudu za određivanje drugog mjesno nadležnog suda, što se gotovo rutinski koristilo za odugovlačenje postupka.²³ Nešto tome slično se u praksi događa i glede primjene

¹⁸ O problematici istine v. Uzelac, Alan, *Istina u sudskom postupku*, Zagreb, 1997.

¹⁹ V. Shuangyuan, Li; Guoming, Lu, *The Law of International Civil Procedure in China*, 6 Asian Yearbook of International Law, 1996., str. 135 ; Cohen, Jerome A., *Reforming China's Civil Procedure: Judging the Courts*, Am. J. Comp. L., Vol. 45, 1997, str. 793; Tekst Zakona od 9. travnja 1991. godine vidi na www.qis.net/chinalaw/prclaw34.htm, studeni 1999.

²⁰ **Peru** - *Texto Unico Ordenado del Código Procesal Civil*, 1999 članak 226o.- *Número de testigos*. Los litigantes pueden ofrecer hasta tres testigos para cada uno de los hechos controvertidos. En ningún caso el número de testigos de cada parte será más de seis.

²¹ V. bilješku 89.

²² CPC od 1940. Stupio na snagu 1942. g., noveliran 1950. godine. Zadnje noveliranje je izvršeno 1990. i 1991. g., a izmjene i dopune su stupile na snagu tijekom 1995. V. Varano, Vincenzo, *Civil Procedure Reform in Italy*, Am. J. Comp. L., Vol. 45, 1997, str. 657.

²³ Op. cit., str. 664-671.

članka 68. ZPP-a, kojega bi u tom pravcu možda trebalo novelirati slično talijanskom iskustvu.²⁴ Noveliranjem talijanskog CPC-a uvedene su izmjene i u postupku izdavanja privremenih mjera, te u postupak pred kasacijskim sudom - poglavito glede njegova prava na izmjenu prvostupanjske presude u slučaju pogrešne primjene prava, a u slučaju da dodatno utvrđivanje činjenica nije nužno. Međutim - stanje je i dalje daleko od zadovoljavajućeg.²⁵

I u **SAD** su sve češće rasprave kako bi pravila građanskog postupka trebalo revidirati u pravcu njegove učinkovitosti i smanjenja troškova. Pri tome se poglavito misli na potrebu vršenja preinaka u postupku prije održavanja glavnog ročišta (tzv. "*pre-trial procedure*"), i to u pravcu onemogućavanja zlorabljenja postupovnih prava upućivanjem činjenično nezasnovane tužbe i istovremenim postavljanjem širokog, odnosno neodređenog zahtjeva za "otkrivanjem" (*broad discovery*).²⁶ U tom pravcu uvedene su i sankcije odvjetnicima koji svojim potpisom moraju jamčiti kako je zahtjev za "otkrivanjem" utemeljen na razumnim očekivanjima imajući u vidu sve okolnosti slučaja. Prema općem stajalištu u doktrini, ovakve izmjene nisu dovele do postizanja željenog učinka.²⁷ *Civil Justice Reform Act* iz 1990. polazi od toga da pojedina sudbena područja moraju donijeti plan u cilju osiguranja "pravičnog, brzog i jeftinog rješavanja građanskih sporova".²⁸ To je dovelo do tzv. "balkanizacije pravila građanskog postupka", pa se sukladno tome neka bitno razlikuju od onih koja se donose na saveznoj razini. Naime, izmjenama *Federal Rules of Civil Procedure* iz 1993. godine tužitelj je obavezan otkriti dokaze s kojima raspolaže i tražiti otkrivanje istih od tuženika. Međutim, njegov je zahtjev prema tuženiku ograničen, tako da može tražiti otkrivanje točno određenih, tj. specificiranih dokaza. Tzv. "*broad discovery*" nije dopušteno, iako bi to za tužitelja u nedostatku saznanja o odlučnim činjenicama moglo biti pogodno. Međutim, ovakva izmjena na federalnom planu nije se slijedila na lokalnom nivou u većini slučajeva, pa se "broad discovery" još uvijek u značajnoj mjeri prakticira. Transnacionalna pravila građanskog postupka napustila su ovu koncepciju.²⁹ I u onim sustavima gdje je ovaj institut kao takav nepoznat postoje pravila o obvezivanju na otkrivanje, no ona su uvijek ograničena na točno određena dokazna sredstva. Tako se u **Peruu** može

²⁴ "Najviši sud određene vrste u Republici Hrvatskoj može, na prijedlog stranke ili nadležnog suda, odrediti da u pojedinom predmetu postupa drugi stvarno nadležni sud s njegova područja ako je očito da će se tako lakše provesti postupak ili ako za to postoje drugi važni razlozi."

²⁵ Varano, op. cit., str. 672.

²⁶ Pored toga čine se i naponi glede reguliranja uporabe najnovijih tehnologija u postupku (upućivanje podnesaka na "designated web-site" suda, vođenje spisa na magnetnom mediju itd.). Vidi Asay, Alan, *Applying Information Technology to Court Case Files: Report of the Utah Electronic Filing Project*, 1994, <http://www.law.indiana.edu/cphomepg/efiling1.html>, veljača 2000.

²⁷ V. Burbank, Stephen B.; Silberman, Linda J., *Civil Procedure Reform in Comparative Context: The United States of America*, Am. J. Comp. L., Vol. 45, 1997, str. 675.

²⁸ Op. cit., str. 680.

²⁹ V. Pravilo 14 (a)(1).

naložiti prezentiranje isprava koje imaju "nužnu vezu" s postupkom.³⁰ Propuštanje "otkrivanja" može imati negativne posljedice u većoj ili manjoj mjeri - ovisno o rješenjima u pojedinim državama. Nekada će stranka biti obvezana samo na plaćanje novčane kazne, no moguće je i da će sud držati kako je stranka koja je odbila dostaviti neku ispravu priznala navod druge stranke koji se tom ispravom želio dokazati.³¹

U svezi sa SAD-om, istaknut ćemo i kako se tradicionalno pravilo američkog prava prema kojemu svaka stranka snosi svoje troškove neovisno o ishodu spora također dovodi u pitanje. Pored toga, ističe se potreba rješavanja sporova putem mirenja ili arbitraže, a sucima se daju veće ovlasti u vođenju postupka.³²

Problemi skupoće i sporosti postupka postavljeni su i u **Ujedinjenom Kraljevstvu**.³³ Prema **francuskim** stajalištima postupak se u ovoj zemlji ne može držati niti skupim niti neučinkovitim, premda postoji stalna dvojba između potrebe njegova temeljitog mijenjanja ili postupnog prilagođavanja.³⁴ O izvjesnim modernizacijama razmišlja se i u **Njemačkoj**, poglavito u pravcu onemogućavanja iznošenja novih zahtjeva i činjenica u žalbi po uzoru na **Austriju**.³⁵

I **Japan** je nedavno izvršio izmjene u svom *Code on Civil Procedure*, koji je donijet još 1890. godine i rađen je po uzoru na njemački ZPO iz 1877. Od donošenja je noveliran tridesetak puta - zadnje izmjene izvršene su 1996. godine.³⁶ Značajno je napomenuti da su neka rješenja u njemu, poglavito ona nakon Drugog svjetskog rata, recipirana i iz američkog prava. Prema općim stajalištima glavni nedostatak japanskog postupovnog prava sastojao se u otklonu od njemačkog rješenja, prema kojemu stranke u postupku obvezatno mora zastupati odvjetnik. Ovo je bilo pravdano malim brojem odvjetnika u Japanu pred kraj devetnaestog stoljeća. Može se reći kako je ova okolnost, uz ostale tipične karakteristike

³⁰ Peru - CPC, članak 260o. "...La actuación se limitará a los documentos que tengan *relación necesaria* con el proceso."

³¹ Op. cit., članak 261o. (*Incumplimiento de exhibición*); **República Oriental del Uruguay**, *Código General del Proceso 1988*, članak 168. (*Documento en poder del adversario*) "Cuando por otros elementos del juicio, la existencia y contenido del documento resultare manifiestamente verosímil, la negativa a presentarlo podrá ser estimada como reconocimiento de ese contenido."

³² Burbank; Silberman, op. cit., str. 695.

³³ V. Wolf, Harry, *Civil Justice in the United Kingdom*, Am. J. Comp. L., Vol. 45, 1997, str. 709.

³⁴ V. Larivierer, Daniel Soulez, *Overview of the Problems of French Civil Procedure*, Am. J. Comp. L., Vol. 45, 1997, str. 737; Hulbert, Richard W., *Comment on French Civil Procedure*, Am. J. Comp. L., Vol. 45, 1997, str. 747.

³⁵ V. Gottwald, Peter, *Civil Procedure Reform in Germany*, Am. J. Comp. L., Vol. 45, 1997, str. 753; Konecny, A., *Die Berufung im österreichischen Recht und ihre Bewahrung*, Zeitschrift für Zivilprozeß, Vol. 107, 1994, str. 481.

³⁶ *The Code of Civil Procedure of Japan*, Law No. 29, Apr. 21, 1890 EHS Law Bulletin Series, EHS Vol. II, LA; V. Toshiuki, Kono, *International Civil Procedure in Japan*, 6 Asian Yearbook of International Law 1996., str. 105.

kontinentalnog postupovnog sustava, utjecala na znatno produljenje prosječnog trajanja postupka u pojedinom predmetu - cca deset godina.³⁷ Zadnjim novelama izvršene su izmjene postupka tijekom pripremnog ročišta, no čini se kako to neće imati bitan utjecaj na ubrzanje postupka. Izvršene su i izmjene glede redosljeda ispitivanja svjedoka. Naime, nakon Drugog svjetskog rata uvedeno je ispitivanje svjedoka po uzoru na američko pravo. Međutim, odvjetnici, po svemu sudeći, nisu bili dorasli novoj ulozi. Da stvar bude gora, stranke u većini slučajeva nisu imale punomoćnike, pa su teškoće tijekom postupka bile nepremostive. Neki ovo smatraju najgorom inovacijom u japanskom pravu. Valja napomenuti kako u Čileu slično rješenje očito ne izaziva teškoće. *Codigo de Procedimiento Civil* iz 1903. (značajnije noveliran 1942.) sadrži odredbu prema kojoj svjedoke uvijek ispituje prvo tužitelj a potom tuženik.³⁸ Treba istaknuti kako se ovakav način ispitivanja načelno predviđa i Transnacionalnim pravilima građanskog postupka, što bi u nekim državama moglo imati dalekosežne posljedice - ali i predstavljati razlog za njihovo neprihvatanje. Međutim, unaprijed je teško reći da li bi te posljedice bile slične onima u Japanu ili ne. Prema zadnjim izmjenama u japanskom CCP sudac može promijeniti redosljed ispitivanja i, napose, prvi ispitati svjedoka, što se u Japanu pokazuje boljim rješenjem, osobito u slučaju kada su stranke u postupku bez odvjetnika. Također je omogućeno i davanje pisane izjave svjedoka umjesto njegova usmenog saslušanja (*affidavit*) - izuzev ako se jedna od stranaka tome ne protivi.³⁹ Drugi važan pomak odnosio bi se na prikupljanje i korištenje nedostupnih dokaza, poglavito u slučaju kada se radi o ispravama koje se nalaze u posjedu stranke ili treće osobe. Prema prijašnjem rješenju, ukoliko sud donese odluku kojom se nalaže dostavljanje isprave, na raspolaganju mu je bilo dosta jako sredstvo ako se radi o stranci u postupku. Mogao je donijeti presudu u korist druge stranke. Ukoliko se odluka suda odnosila na treću osobu, na raspolaganju su mu bile jedino novčane kazne. Tijekom priprema novela iz 1996. bilo je prijedloga za uvođenjem američkog sustava glede "otkrivanja" - dakle sustava kakav je predviđen Transnacionalnim pravilima građanskog postupka. Međutim, zbog protivljenja industrijskih i vladinih krugova ovaj prijedlog nije usvojen i došlo se do stanovitog kompromisnog rješenja koje se svodi na obvezu dostavljanja ograničenog kruga isprava sukladno nalogu suda. Ipak tražitelj podnošenja isprave je dobio relativno povoljniji položaj jer je obavezan samo navesti one podatke koji bi omogućili drugoj strani načelno identificiranje tražene isprave, dok sud drugoj strani može naložiti otkrivanje njenog točnog identiteta. Ukoliko se stranka odbije povinovati odluci suda glede otkrivanja dokaza, smatrat će se da je druga strana dokazala istinitost činjenice koju je

³⁷ V. Taniguchi, Yasuhei, *The 1996 Code of Civil Procedure of Japan - A Procedure for the Coming Century?*, Am. J. Comp. L., Vol. 45, 1997, str. 767.

³⁸ Čile - *Codigo de Procedimiento Civil, 1903(1942)*, članak 364(353). "Los testigos de cada parte serán examinados separada y sucesivamente, principiando por los del demandante, sin que puedan unos presenciar las declaraciones de los otros."

³⁹ Taniguchi, op. cit., str. 774.

namjeravala dokazati pomoću te isprave.⁴⁰ Slično je i prema **meksičkom** *Codigo de Procedimiento Civil Federal*, prema kojemu se jednoj od stranaka ili trećoj osobi može naložiti dostavljanje kakvog predmeta ili isprave. Ukoliko se stranka kojoj je naloženo dostavljanje tome ne povinuje, činjenica koja se dokazuje traženim predmetom ili ispravom smatrat će se dokazanom. Dakako, ukoliko se radi o trećoj osobi, u obzir dolaze samo novčane kazne.⁴¹ Glede japanskih novela vrijedi napomenuti kako je njima uvedena još jedna izmjena prema kojoj jedna od stranaka tijekom trajanja postupka može drugoj stranci izravno uputiti pisani zahtjev za dostavljanje isprava glede bilo koje okolnosti u svezi s kojom je to nužno radi potvrđivanja njenih navoda.⁴² Međutim, ukoliko druga stranka ne udovolji ovom zahtjevu, sankcije nema. Treba vidjeti hoće li u Japanu, kao i mnoga druga rješenja za koja je gotovo sigurno kako ne bi mogla funkcionirati u drugim državama, ova odredba ipak imati kakvu praktičnu ulogu.⁴³ U sporovima male vrijednosti tužitelj može tražiti primjenu posebnog postupka - no tijekom godine se ovom povlasticom isti tužitelj može koristiti samo nekoliko puta, i to sukladno odluci Vrhovnoga suda. Ovakva neobična odredba je uvedena kako bi se profesionalni pozamjivači novca onemogućili u podizanju velikoga broja povlaštenih tužbi, a koji je trenutno ograničen na deset tužbi tijekom jedne kalendarske godine. U sporovima male vrijednosti ne može se uputiti protutužba, završavaju se u pravilu na samo jednom ročištu, sudac može odrediti plaćanje duga tuženika u obrocima neovisno o tome da je on npr. prema ugovoru bio obavezan na jednokratno plaćanje duga, a protiv presude nije moguće uložiti žalbu.⁴⁴

U svezi s iznošenjem novih činjenica u žalbi nije postignut velik napredak. To je i dalje moguće - premda je drugostupanjski sud ovlašten odrediti krajnji rok za iznošenje novih navoda i dokaza.⁴⁵ Kao kuriozitet možemo napomenuti da obvezatno zastupanje po odvjetniku nije inkorporirano u zadnje novele japanskog CCP zbog protivljenja odvjetničke komore čiji su se članovi uplašili mogućnosti kontrole njihovih prihoda.⁴⁶

Može se zaključiti kako razlike postoje, ali i kako one nisu tolike niti supstancijalne da do približavanja postupovnih pravila ne bi moglo i trebalo doći. Dakako, potreban je protek stanovitog vremenskog razdoblja kako bi se implementiranje harmoniziranih rješenja postiglo na zadovoljavajući način u većem broju država. Tako je npr. rješenje glede redosljeda i načina saslušavanja svjedoka, koje u

⁴⁰ Usp. hrvatski ZPP - čl. 233, 234.

⁴¹ Bautista, Jose Becerra, *El Proceso Civil en Mexico*, Mexico 1974, str. 92-94.

⁴² U **Porto Rico**-u također postoji jedno slično rješenje. V. *Reglas de procedimiento civil para el Tribunal general de justicia*, 1979 (Regla 31.1.).

⁴³ Taniguchi, op. cit., str. 779.

⁴⁴ Op. cit., str. 781.

⁴⁵ Op. cit., str. 787.

⁴⁶ Op. cit., str. 788.

postupku pred američkim sudovima funkcionira gotovo savršeno, u Japanu proizvelo mnoge teškoće u postupku, pa njegovo eventualno uvođenje u procesne sustave s naglašenijom ulogom suca treba biti dobro pripremljeno i u svakom slučaju popraćeno odgovarajućom naobrazbom odvjetnika i uvođenjem obvezatnog zastupanja stranaka po odvjetnicima. Suprotno postupanje može dovesti do neželjenih posljedica.⁴⁷

Autori Transnacionalnih pravila naveli su kako se radi o pokušaju izrade teksta koji bi bio "kulturološki neutralan". Međutim, gledano iz "hrvatskog kuta", čini se kako rješenja *common lawa* u izvjesnom smislu dominiraju. Slično stajalište je zastupljeno i u drugim europskim državama.⁴⁸ Stoga je očekivati kako će prigovori iz kruga kontinentalnih zemalja povodom nekih rješenja u Transnacionalnim pravilima biti supstancijalni i kako će ona doživjeti još mnoge izmjene prije nego li budu spremna za usvajanje u većem broju država. Unaprijed je teško reći koja su rješenja načelno pogodnija, a napose koja će dovesti do postizanja optimalnih rezultata. Stoga nije isključeno da u konačnoj verziji dođe do dominacije jednog ili drugog sustava - no to ne treba biti motivirano nametanjem "svojih" rješenja kao "svetih i najboljih" nego znanstveno i stručno utemeljenim odlukama u prilog jednom ili drugom rješenju.

3. Temeljna obilježja TRCP

U okviru ovoga rada gotovo je nemoguće dati sustavnu analizu cjelokupnog teksta aktualnog Nacrta TRCP iz 1999. godine. Stoga ćemo se ograničiti na davanje naznaka glede onih rješenja koja se čine zanimljivim, a posebice onih koja će po svoj prilici biti povod daljnjoj raspravi.

3.1. Način inkorporiranja u zakonodavstvo pojedinih država

Države bi mogle postupiti različito prilikom inkorporiranja Transnacionalnih pravila u svoj pravni poredak. Moguće je njihovo jednostrano preuzimanje od države do države. Dakako, moguće je i njihovo usvajanje putem kakve buduće multilateralne konvencije. Druga solucija bi vodila njihovu bržem uvođenju u većem broju država - no to je stvar odluke država glede načina inkorporiranja pravila u pojedine pravne sustave.

3.2. "Ratione materiae"

Uočljivo je kako je primjena TRCP primarno predviđena za sporove glede tzv. "poslovnih transakcija" s međunarodnim elementom [1(a)]. Premda je naznačeno

⁴⁷ V. Uzelac, op. cit., str. 128. Navodi svjedočenje Mirjana Damaške o pokušaju uvođenja unakrsnog ispitivanja svjedoka u Hrvatskoj. Vidi Damaška, Mirjan, *Presentation of Evidence and Factfinding Precision*, University of Pennsylvania Law Review, 123:5/1974-75, str. 1083-1106.

⁴⁸ Walter, Gerhard; Baumgartner, Samuel P., *Utility and Feasibility of Transnational Rules of Civil Procedure*, Am. J. Comp. L., Vol. 45, 1997, str. 469.

kako po *lex fori* može biti predviđena njihova primjena i na druge vrste građanskih sporova [1(e)], čini se da je ovo ograničenje bezrazložno. Točno je kako se može očekivati da će međunarodna zajednica biti najviše zainteresirana za njihovu primjenu u "poslovnim transakcijama". Neke od tih "transakcija" su u TRCP primjerice i navedene, što znači da se popis ne može držati konačnim. Međutim, ova odredba se može podvrgnuti stanovitoj kritici. U prvom redu nije jasan pojam "poslovne transakcije". Držimo kako bi definiranje ovog pojma bilo nužno, ako ni zbog čega drugoga, a onda zato što postoji realna mogućnost upućivanja brojnih prigovora glede nemogućnosti primjene ovih Pravila poradi toga što će jedna od stranaka u sporu smatrati kako se ne radi o "poslovnoj transakciji". Dakako, moguće je i po mjerodavnom pravu utvrditi radi li se ili ne radi o "poslovnoj transakciji", premda držimo kako bi daleko prihvatljivije bilo rješenje prema kojemu bi se Pravila primjenjivala na "trgovačke sporove". No i ovaj pojam bi trebalo definirati s obzirom na mogućnost njegova različitog određenja u pojedinim državama.⁴⁹ S druge strane, ne vidimo zašto ograničavati njihovu primjenu samo na sporove povodom "poslovnih transakcija" kada bi primjena očito bila moguća i u drugim građanskim sporovima s međunarodnim elementom. Bilo bi stoga daleko bolje odrediti njihovu primjenu kao općih pravila u građanskim sporovima koji su međunarodno obilježeni i eventualno omogućiti državama da njihovu primjenu ograniče na pojedine vrste sporova. Postoje neka mišljenja, koja se neposredno ne odnose na ovaj problem, a prema kojima bi primjenu Pravila trebalo ograničiti samo na sporove koji uključuju određenu (višu) vrijednost premeta spora.⁵⁰ Držimo kako bi ovakvo ograničenje bilo nepotrebno, no njegovo uvođenje bi moglo dovesti do veće prihvatljivosti Pravila u širem krugu zemalja, pa ga ne treba unaprijed odbaciti. S druge strane, odredba 1(e) je suvišna. Neprijeporno je da države mogu predvidjeti primjenu Transnacionalnih pravila i u drugim vrstama sporova - to se samo po sebi podrazumijeva, sve i da takva odredba ne postoji. Ona više nalikuje stanovitom podsjetniku u kom pravcu države mogu postupiti a njihovi sudovi bi bili obvezani na primjenu Pravila samo u sporovima proizašlim iz "poslovnih transakcija".

3.3. "Ratione personae"

Prema zadnjem tekstu Nacrta primjena TRCP dolazi u obzir kada stranke imaju "uobičajeno boravište" u različitim državama, te kada se spor odnosi na stvar koja se nalazi na području države u kojoj tužitelj nema "uobičajeno boravište". Državljanstvo stranaka u sporu uopće nije bitno. Sukladno tome primjena Pravila

⁴⁹ Dakako, moguće je držati kako izrazi "poslovna" i "trgovačka" transakcija imaju isto značenje. No, s obzirom kako je ipak moguće različito poimanje samoga pojma, odnosno koji će se sporovi smatrati "poslovnim" ili "trgovačkim", odsutnost definiranja "poslovnog" ili "trgovačkog spora" predstavlja stanovitu manjkavost u predloženom Nacrtu.

⁵⁰ Born, Gary B, *Critical Observations on the Draft Transnational Rules of Civil Procedure*, *Tex. Int'l L.J.*, Vol. 33, 1998, str. 405.

može doći u obzir i u sporu između državljana iste države koji imaju "uobičajeno boravište" na području različitih država. Međutim, primjena Pravila bi mogla doći u obzir i u slučaju spora između državljana iste države koji imaju i uobičajeno boravište u istoj državi, ako se spor vodi povodom stvari koja se nalazi na području neke treće države. Čini se kako glede ove okolnosti nije odabrano najsretnije rješenje. Ono će sasvim sigurno naići na otpore u nizu država. Uporaba termina "*habitual resident*" umjesto termina "*domicile*" može izazvati stanovite poteškoće. Dakako, definiranje pojma "*habitual residence*" trebalo bi izvršiti s obzirom na moguća različita tumačenja. Ovaj izraz uporabljen je i u radu na tekstu spomenutog nacrtu haške konvencije.⁵¹ No ni glede izraza "*domicile*" ne postoje jedinstvena stajališta u svezi s njegovim definiranjem. Tako npr. **švicarski** GZ domicil (prebivalište) određuje kao ono mjesto gdje se osoba nalazi i ima namjeru stalnog boravljenja.⁵² U **Kini** se drži kako se prebivalište ima utvrđivati isključivo prema okolnosti prijavljivanja prebivališta nadležnim tijelima. **Briselska** konvencija, kao i **Luganska** konvencija ne sadrže definicije prebivališta.⁵³ Jedino postoji naznaka kako će se sjedište pravnih osoba smatrati njihovim prebivalištem, što otvara niz drugih pitanja. **Codigo Bustamante** također prepušta određenje prebivališta svakoj državi članici.⁵⁴ **Interamerička konvencija iz 1984.** godine sadrži glede pravnih osoba izraz "*principal place of business*"⁵⁵, koji ostavlja otvorena mnoga pitanja. Izraz "*habitual residence*" je na međunarodnom planu uveden haškim konvencijama.⁵⁶ Međutim, niti jedna od njih ne sadrži njegovu definiciju. Ovu okolnost možemo tumačiti i željom za postizanjem njihovog šireg prihvaćanja. Stoga države članice ovih konvencija mogu sasvim različito poimati izraz "uobičajeno boravište". Neke će ga izjednačavati s prebivalištem a neke neće. Što se tiče TRCP, držimo kako nije toliko važno koji će se izraz uporabiti, ali je sasvim jasno kako bi bilo nužno njegovo točno definiranje u svrhu primjene Pravila. Dakako, moguće je ovu okolnost utvrditi i primjenom mjerodavnog prava. No to bi značilo da bi se postojanje uvjeta za primjenu Pravila utvrđivalo različito od države do države s obzirom na neujedna-

⁵¹ V. bilješku 10. članak 2. Preliminarnog nacrtu. Također i *Report of meeting No 74*, str. 3 "...it was suggested that the term habitual residence should be used instead of domicile."

⁵² V. čl. 23(1) "Le domicile de toute personne est au lieu ou elle réside avec l'intention de s'y établir".

⁵³ *Convention on Jurisdiction and the Enforcement of Judgements in Civil and Commercial Matters 1968 (Brussels Convention)*, ILM, Vol. 8, str. 229; *Convention on Jurisdiction and the Enforcement of Judgements in Civil and Commercial Matters 1988 (Lugano Convention)*, ILM, Vol. 28, str. 620.

⁵⁴ *Código Bustamante* - članak 22. "El concepto, adquisición, pérdida y recuperación del domicilio general y especial de las personas naturales o jurídicas se regirán por la ley territorial."

⁵⁵ *Inter-American Convention on Jurisdiction in the International Sphere for the Extraterritorial Validity of Foreign Judgements*, La Paz, Bolivia 1984, članak 1(A)(1) i (2).

⁵⁶ V. Zhenjie, Hu, *Chinese Perspectives on International Jurisdiction and the Enforcement of Judgements in Contractual Matters*, 1999, str. 40.

čena rješenja u poredbenom pravu, a to ni u kom slučaju ne predstavlja unifikaciju.⁵⁷ Što bi se u nekim slučajevima moglo držati za "*habitual residence*" regulirano je odredbom 1(b) Pravila. Izbjegnuto je davanje izričite naznake kako se ova odredba odnosi isključivo na pravne osobe - pa se čini kako je primjena Pravila moguća i na entitete bez ovoga svojstva. No, ostavljen je prostor za različita tumačenja i neunificiranu primjenu. Na ovom mjestu može se napomenuti kako je relativno lako utvrditi gdje je neki entitet, neovisno o tome ima li svojstvo pravne osobe ili ne, osnovan. No nije uvijek jednostavno odrediti gdje mu je administrativno sjedište. I ovaj pojam je potrebno preciznije odrediti s obzirom na različita rješenja glede njegova određenja. Moguće je postaviti niz pitanja. Npr. da li se radi o stvarnom ili statutarnom sjedištu? Statutarno sjedište je relativno lako odrediti i ono se obično poklapa s mjestom u kojem je entitet osnovan. Međutim, u slučaju stvarnog sjedišta nije uvijek lako dati zadovoljavajući odgovor. U jednom poznatom predmetu dogodilo se da je trgovačko društvo bilo osnovano prema engleskom pravu i za predmet svoga poslovanja imalo je izgradnju i upravljanje željeznicom u Švedskoj, gdje je bio smješten glavni ured. U Švedskoj su se povremeno održavali sastanci uprave i objavljivale dividende. Međutim, u Londonu je bio tajnik društva kao osoba s posebnim ovlastima prema njegovim unutarnjim aktima. U Londonu su se vodile i poslovne knjige te povremeno održavali sastanci uprave. Bankovni račun društva je također bio otvoren u Londonu.⁵⁸ Stoga bi glede pravnih osoba, po našem mišljenju, trebao biti usvojen kriterij osnivanja uz eventualni korektiv "kontrolne" kako bi se i glede formalno domaćih pravnih osoba kontroliranih od stranih državljana omogućilo odvijanje postupka prema TRCP.

3.4. *Isključenje primjene Transnacionalnih pravila građanskog postupka*

Odredba 1(d) omogućuje strankama u sporu zaključenje sporazuma glede neprimjenjivanja Pravila u rješavanju njihova spora. Mislimo da ne postoji niti jedan razlog da im se takva mogućnost ne stavi na raspolaganje. S obzirom da bi u državama koje bi eventualno prihvatile i inkorporirale TRCP postojao dualitet postupovnih pravila, u obzir bi došla primjena pravila postupka koja se i inače primjenjuju pred nadležnim sudom. Ako stranke drže da im je to iz bilo kojeg razloga pogodnije - trebalo bi prihvatiti ovakvu njihovu dispoziciju. Uostalom - i u jednom i u drugom slučaju radilo bi se o *lex fori*.

⁵⁷ Kessedjian, op. cit., str. 480. "Comments to rule 1. suggest that precise definitions of some words or expressions used in the Rules must be found in "general principles of private international law". This explanation is, at best, unfortunate. *Indeed any reference to private international law rules is an admission that the attempt to unify the law is unsuccessful and that the person in charge of applying the rule must revert to good old private international law analysis.*

⁵⁸ V. Schmitthoff, Clive, *The English Conflict of Laws*, 1954, str. 395. *Swedish Central Railway v. Thompson* (1925) A.C. 495.

3.5. Tužba; obveza pravne kvalifikacije

Tužba, dakako, treba sadržavati činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtjev tužitelja. Uz nju trebaju biti priložene preslike svih isprava kojima se istinitost tih činjenica želi dokazati. Isto se odnosi i na obvezu navođenja i identificiranja svjedoka [8(a)(b)]. Međutim, tužitelj je dužan navesti pravnu osnovu u vezi sa svojim zahtjevom. Nama se ovakvo rješenje može učiniti "stranim" i u najmanju ruku neobičnim, no ono je prihvaćeno i u nekim drugim državama čija su postupovna pravila pod uplivom "civil lawa".⁵⁹ I u **Danskoj** je tužitelj dužan navesti pravnu osnovu u podnesku kojim pokreće postupak (*stævning*).⁶⁰ Postavlja se pitanje vezanosti suda za pravnu kvalifikaciju spora koju je dao tužitelj. TRCP se o tome ne očituju. Stoga se pretpostavlja kako se na ovo pitanje treba odgovoriti primjenom *lex fori*. Ako prema *lex fori* sud nije vezan pravnom kvalifikacijom tužitelja, onda je nametanje ove obveze nepotrebno. Ono bi više predstavljalo stanovitu pomoć sudu koju stranke mogu pružiti i onda kada nemaju obvezu pravnog kvalificiranja spora. Ukoliko bi sud pak bio vezan pravnom kvalifikacijom spora, onda bi stranke u svakom slučaju bile u nepovoljnom položaju ukoliko izvrše pogrešnu pravnu kvalifikaciju. Naime, sud bi mogao utvrditi njihov zahtjev neosnovanim, iako bi vlastitom pravnom kvalifikacijom, a imajući u vidu ustanovljeno činjenično stanje, mogao doći do drukčijeg zaključka. Mislimo da bi obvezu u pravcu obvezatnog pravnog kvalificiranja spora trebalo izostaviti. Isto se odnosi i na navođenje pravne osnove za primjenu Transnacionalnih pravila. Okolnost ispunjenja pretpostavki za njihovu primjenu u konkretnom sporu treba po službenoj dužnosti utvrđivati sud neovisno o očitovanjima stranaka.

3.6. Odgovor na tužbu; držanje tuženika

Tuženik je obvezan na davanje odgovora na tužbu. Ukoliko to propusti učiniti, može se dogoditi da sud donese presudu na njegovu štetu (default judgement) [7(b),10(a)]. Ovakvo rješenje nam je na prvi pogled neobično, no ne vidimo razlog da se izostavi s obzirom da značajno može utjecati na ubrzanje postupka. Ono je prihvaćeno u velikom broju država.⁶¹ To poglavito što je ovim Nacrtom predviđeno

⁵⁹ **Urugvaj** - CPC, članak 117. (*Forma y contenido de la demanda*) "...4) La narración precisa de los hechos en capítulos numerados, la invocación del derecho en que se funda y los medios de prueba pertinentes, conforme con lo dispuesto en el artículo siguiente"; **Peru** - CPC, članak 424o.- *Requisitos de la demanda* .. 7. *La fundamentación jurídica del petitorio*"; **Čile** - CPC članak 254. (251). La demanda debe contener: "...4- La exposición clara de los hechos y fundamentos de derecho en que se apoya;"

⁶⁰ V. European Civil Practice, ed. O'Maley, Stephen; Layton, Alexandar, London 1989; Meurs-Gerken, Rolf; Kahlke, John - *Denmark*, str. 1209.

⁶¹ **Urugvaj** - CPC, članak 130. (*Forma y contenido de la contestación*) čl. 130.1. ..."Salvo disposición expresa en contrario, la contestación deberá presentarse por escrito y ajustarse a las formas establecidas para la demanda excepto en lo que resultare inaplicable."; **Peru** - CPC, članak 442o. (*Requisitos y contenido de la contestación a la demanda*) - .."Al contestar el demandado debe...."

odvijanje tzv. "pre-trial" postupka po uzoru na *common law* rješenje koje bi se moglo držati dobrim i korisnim glede njegovog uvođenja u druge postupovne sustave, pa i u naš pravni sustav u kojemu se pripremno ročište prema ustaljenoj praksi preklapa s glavnom raspravom, koja se u pravilu održava na više ročišta.

Dostavljanje obavijesti o tužbi treba biti izvršeno i na jeziku suda i na jeziku tuženikova "uobičajenog boravišta", što je sasvim logično rješenje s obzirom na relativno nepovoljan položaj tuženika u trenutku pokretanja postupka [7(b)]. Međutim, ovo je jedini slučaj da se mora koristiti i neki drugi jezik izuzev jezika suda. Moguće je i da sud dopusti uporabu nekog drugog jezika uz pristanak stranaka u sporu. Uz obavijest treba biti dostavljena preslika tužbe i naznaka kako je tužitelj odabrao primjenu TRCP. Dakako, s obzirom na posljedice propuštanja davanja odgovora na tužbu uz obavijest o tužbi obvezatno je posebno istaknuti i ovu okolnost.

Pravilima je detaljno razrađeno kakav može biti odgovor na tužbu [9(a)]. No u svakom slučaju odredbe koje se odnose na tužbu primjenjuju se i na odgovor na tužbu [9(b)]. Tako tuženik može negirati navode iz tužbe, a može ih i priznati. Ukoliko ih prizna, potrebno je njegovo obrazloženje. Mislimo da je nepotrebno nametati ovu obvezu tuženiku. Ukoliko želi priznati neke ili sve navode iz tužbe nema nikakve potrebe da to obrazlaže. Uostalom - ne može se primijetiti niti da postoji kakva sankcija za njega ukoliko ne obrazloži svoje priznanje. No sudu treba omogućiti uskraćivanje davanja učinka ovakvom priznanju ukoliko bi se radilo o nedopuštenim dispozicijama stranaka. Dakako, moramo upozoriti kako se u ovom slučaju radi samo o priznanju nekog od navoda, odnosno o priznanju činjenica, a ne o priznanju tužbenog zahtjeva. Tuženik može iznijeti i tzv. "pozitivnu obranu" - odnosno iznijeti nove činjenice koje bi govorele u prilog osporavanju tužbenog navoda.⁶² No, tada je na tuženiku i teret dokazivanja tih činjenica. U tom je slučaju dužan navesti i pravnu kvalifikaciju spora temeljem činjenica koje je naveo u "pozitivnoj obrani" [9(a)(3)]. S obzirom na naprijed izloženo mišljenje držimo ovu odredbu nepotrebnom. Tuženik može podnijeti i protutužbu (counterclaim) te "usporednu tužbu" (cross-claim), odnosno uputiti zahtjev prema sutuženiku ili kakvoj trećoj osobi - no samo ukoliko je to dopušteno po *lex fori*.⁶³ Dakako, u tom slučaju tužitelj ili druga osoba protiv koje je upućen zahtjev trebaju podnijeti svoj odgovor [9(c)]. Pozivanje na *lex fori* umanjuje značenje pokušaja harmoniziranja s obzirom da su rješenja po pojedinim državama izuzetno različita. Stoga je ovo pitanje trebalo riješiti u potpunosti samim TRCP.

⁶² **United States** - *Federal Rules of Civil Procedure*, Rule 8 (*General Rules of Pleading*); **Puerto Rico**, *Reglas de procedimiento civil para el Tribunal general de justicia*, 1979 Regla 6.3. (*Defensas Afirmativas*).

⁶³ **US** - *FRCP*, Rule 13 (*Counterclaim and Cross-claim*); **Puerto Rico** - *RPC*, Regla 5.1. (*Alegaciones*) Las alegaciones permitidas serán una demanda y una contestación; Regla 11.7. (*Demanda contra coparte*).

Navodi u podnesku na koje nije potrebno dati odgovor smatrat će se negiranim. Navodi na koje se mora dati odgovor smatrat će se priznatim ukoliko nisu negirani.⁶⁴ Slično rješenje je i u čileanskom CPC.⁶⁵ Činjenice koje su priznate ili koje se smatraju priznatim ne treba dokazivati, izuzev u slučaju donošenja presude zbog izostanka kada je sud glede navoda tužitelja dužan postupiti sukladno odnosnom pravilu [9(e)]. Odredba prema kojoj se navodi glede kojih je postojala obveza očitovanja smatraju priznatim ukoliko nisu negirani je izuzetno korisna. Naime, podnesci stranaka će sasvim sigurno biti daleko određeniji.⁶⁶ To osobito stoga što svaka stranka može tražiti od suda da naloži drugoj stranci (dakako, sud to može naložiti i po vlastitom nahođenju) davanje detaljnijeg i određenijeg odgovora, pa i onoga koji se odnosi na negiranje tužbenih navoda.⁶⁷ Dakle, nije dovoljno samo negirati nego treba navesti i razloge zbog kojih se to čini. Držimo kako bi uvođenje ovakvog rješenja u bilo koji postupovni sustav imalo pozitivan učinak. Ukoliko stranka odbije dati detaljnije obrazloženje svojih navoda, sud ih može smatrati nedokazanim [9(f)]. Tuženik u odgovoru na tužbu može prigovoriti primjeni Transnacionalnih pravila, nenadležnosti suda te kako postoje druge nepravilnosti navedene u Pravilu 13(a). Međutim, on te prigovore može podnijeti i nakon što je odgovorio na tužbu ili podnio protutužbu [9(g)], što bi ipak trebalo onemogućiti zbog očite mogućnosti zlorabljenja ovog prava.

⁶⁴ **US** - FRCP Rule 8; **Puerto Rico** - RPC Regla 6.4. (*Consecuencias de no negar*) Las aseveraciones contenidas en cualquier alegación que requiera una alegación respondiente y que no se refieran al monto de los daños, se tendrán por admitidas si no se negaren en la alegación respondiente. Las aseveraciones contenidas en una alegación que no requiera ni admita una alegación respondiente, se tendrán por negadas o explicadas.

⁶⁵ **Čile** - CPC članak 313 (303). Si el demandado acepta llanamente las peticiones del demandante, o si en sus escritos *no contradice en materia substancial y pertinente los hechos sobre que versa el juicio, el tribunal mandará citar a las partes para oír sentencia definitiva*, una vez evacuado el traslado de la réplica.

⁶⁶ **Urugvaj** - CPC, članak 130.2 "El demandado *deberá pronunciarse categóricamente* sobre la veracidad de los hechos alegados en la demanda y sobre la autenticidad de los documentos que a ella se hubieren acompañado y cuya autoría le fuere atribuida. *Su silencio, así como sus respuestas ambiguas o evasivas se tendrán como admisión de esos hechos y de la autenticidad de los documentos.*"; **Peru** - CPC, članak 442o. pod 2. "Pronunciarse respecto de cada uno de los hechos expuestos en la demanda. El silencio, la respuesta evasiva o la negativa genérica pueden ser apreciados por el Juez como reconocimiento de verdad de los hechos alegados."

⁶⁷ Niti po etiopskom pravu nije dovoljno općenito negiranje navoda druge stranke. Vidi članak 83 *Civil Procedure Code of the Ethiopia* 1965, Negarit Gazeta-Extraordinary Issue No. 3, Adis Ababa 1965 - "it shall not be sufficient for a defendant in his statement of defence to deny generally the grounds alleged by the statement of claim or for a plaintiff in his reply to a counter-claim to deny generally the grounds alleged by the defendant and each party shall deal specifically with each allegation of fact of which he does not admit the truth except damages"; **Puerto Rico** - RPC, Regla 6.5. (La alegación debe ser concisa y directa; inconsistencia) "...(a) Cada aseveración en una alegación será sencilla, concisa y directa. No se exigen fórmulas técnicas para la redacción de las alegaciones o mociones."

Napomenuli smo kako će sud protiv tuženika koji nije odgovorio na tužbu ili odbio dopuniti svoj odgovor detaljnim podacima donijeti presudu zbog "pasivnosti" (default judgement). Ovakvu presudu će sud donijeti i kada je tuženik odgovorio - no potom odbio sudjelovati u daljem tijeku postupka.⁶⁸ Sud je obvezan donijeti ovu presudu ukoliko su ispunjeni dodatni uvjeti predviđeni Pravilom 10 (uredno dostavljanje i osnovanost zahtjeva glede odgovornosti tuženika i tražene presude). Daka-ko, stranci koja je propustila rok za odgovor sud može dopustiti *restitutio in integrum* ukoliko ona za to ponudi utemeljeno opravdanje - no samo ako presuda već nije donijeta.

3.7. *Strano pravo*

Odredba 20(a) Transnacionalnih pravila, prema kojoj se putem vještaka (stručnog svjedoka) može dokazivati sadržaj stranoga prava, mogla bi se kritizirati. Imajući u vidu način tretiranja stranog prava u poredbenim postupovnim sustavima ne može se više kazati kako je to izrazito i isključivo *common law* rješenje. Slična rješenja glede utvrđivanja sadržaja stranog prava nalazimo i u nekim pravnim sustavima na europskom kontinentu. Tako stranke u **Belgiji** u pravilu dokazuju sadržaj stranog prava na kojega se pozivaju. Njihova su pravila u tom pravcu iznimno liberalna, pa je kao dokaz moguće prihvatiti pravna djela, pisano mišljenje stranog odvjetnika i sl. Izuzetno, sud može sprovesti i vlastito istraživanje glede sadržaja stranoga prava.⁶⁹ Slično je i u **Danskoj**⁷⁰, **Luksemburgu**⁷¹, te **Irskoj**.⁷² Međutim, držimo kako bi ipak trebalo biti pravilo da sud primjenjuje pravo, te sukladno tome po službenoj dužnosti utvrđuje njegov sadržaj. U protivnom bi se moglo dogoditi da sud odbije primjenu stranog prava jer njegov sadržaj stranka nije dokazala, iako ga kolizijska pravila upućuju na primjenu upravo toga prava. Tada bi stranka koja se poziva na primjenu stranog prava mogla izgubiti spor. Postoje stajališta kako bi u tom slučaju sud trebao primijeniti *lex fori* - poglavito u UK i SAD.⁷³ Ipak, tretiranje stranog prava kao činjenice u Transnacionalnim pravilima nije do kraja izvedeno jer je sud ovlašten ovakvu okolnost utvrđivati *propriu motu* ili po prijedlogu bilo koje stranke. To praktično znači da stranke mogu izbjeći teret dokazivanja sadržaja stranog prava[13(4)].

⁶⁸ US - FRCP Rule 55 (*Default*) Međutim postoje i prijelazna rješenja, prema kojima propuštanje davanja odgovora na tužbu ili kakvog drugog obvezatnog očitovanja stranke pod određenim uvjetima izaziva nastanak zakonske pretpostavke glede istinitosti činjenice o kojoj se propustilo očitovati. Peru - CPC, članak 458o.-(*Presupuesto para la declaración de rebeldía*).

⁶⁹ Op. cit., Callens, Hugo; Verguts, Paul - *Belgium* str. 1195.

⁷⁰ Op. cit., *Denmark*, str. 1229.

⁷¹ Op. cit., *Luxembourg*, str. 1407.

⁷² European Civil Practice, McDonell, Peria - *Ireland*, str. 1342.

⁷³ V. Vuković, Đuro, *Međunarodno građansko procesno pravo*, Zagreb 1987., str. 85.

3.8. Nagodba

Poseban i u hrvatskom pravu nepoznat institut predviđen je Pravilom 11, koji je preuzet iz postupovnog prava države Ontario.⁷⁴ Radi se o vrlo neobičnom postupku nagodbe koji tijekom odvijanja mora ostati nepoznat sudu i trećim osobama. U slučaju da jedna od stranaka ponudu za nagodbu otkrije sudu ili trećim osobama prije donošenja presude - sankcija je donošenje presude na njenu štetu. Rješenje je koncipirano tako da ponuđeni mora dobro razmisliti prije nego li odbije ponudu. Naime, sadržaj ponude se nakon deset dana od dana donošenja presude može "otkriti" sudu, a ukoliko sud nađe da je odbijanje bilo bezrazložno, moguće su stanovite sankcije protiv ponuđenog. One se uglavnom sastoje u naknadi troškova ponuditelju koje je ovaj imao od dana upućivanja ponude, a koji se ne moraju odnositi samo na troškove pokušaja nagodbe već i na druge troškove. Jasno je kako unošenje ovakve odredbe treba podržati. Slično rješenje nalazimo i u Puerto Ricu.⁷⁵ Međutim, prema RPC ponuda mora biti upućena najmanje 10 dana prije prvog ročišta. Ukoliko u roku od 10 dana od dana njenog dostavljanja ponuda bude i prihvaćena, svaka od stranaka je ovlaštena sudu podnijeti dokaz o ponudi i njenom prihvatu. Sud će bez odlaganja, temeljem podataka iz ponude i prihvata, donijeti presudu. Ukoliko ponuda ne bude prihvaćena, smatrat će se povučenom i neće se ni na koji način moći uporabiti u naknadnom postupku, izuzev u dijelu koji se odnosi na utvrđivanje troškova, pri čemu će se voditi računa o tome je li ponuditelj ishodio povoljniju presudu od one koja bi bila donijeta da je ponuda bila prihvaćena. Ukoliko je došlo do donošenja međupresude kojom je utvrđena odgovornost za štetu, ali ne i visina štete, može se uputiti dodatna ponuda za nagodbu glede ove okolnosti.

3.9. "Otkrivanje" ("Disclosure"; "Discovery")

Pohvale se mogu uputiti i odredbama koje se odnose na obvezu tužitelja glede prethodnog otkrivanja svih informacija i dokaza s kojima raspolaže, te potom na obvezu istog naknadnog postupka tuženika ("disclosure"; "discovery").⁷⁶ Postupak "otkrivanja" odvija se prije održavanja glavne rasprave. Načelno pravilo je da je stranka, prije nego li što uputi takav zahtjev ili predloži sudu da naloži "otkrivanje" trećoj osobi, dužna otkriti sve isprave koje namjerava uporabiti kao dokaz, te kratki sadržaj izjava svjedoka čije će saslušanje predložiti. I u nekim državama čije je

⁷⁴ V. www.ali.org, veljača 2000. Slično rješenje je i u Ontario - *Arbitration Act 1991 - 54.(5) Costs consequences of failure to accept offer to settle* - If a party makes an offer to another party to settle the dispute or part of the dispute the offer is not accepted and the arbitral tribunal's award is no more favourable to the second-named party than was the offer, the arbitral tribunal may take the fact into account in awarding costs in respect of the period from the making of the offer to the making of the award. 54.(6) The fact that an offer to settle has been made shall not be communicated to the arbitral tribunal until it has made a final determination of all aspects of the dispute other than costs.

⁷⁵ Puerto Rico - RPC Regla 35.1. (*Oferta de sentencia*).

⁷⁶ US - FRCP Rule 26 (*General Provisions Governing Discovery, Disclosure*) Općeniti prikaz vidi u Platto, C. (ed.), *Pre-Trial and Pre-Hearing Procedures Worldwide*, 1990.

pravo utemeljeno na *civil lawu* tužba obvezatno sadrži "otkrice".⁷⁷ Ukoliko se onemogućiti ili učinkovito ograničiti naknadna uporaba u tužbi navedenih dokaza, ovakva odredba se može smatrati iznimno korisnom u pravcu ubrzanja odvijanja postupka.

Prema TRCP odvjetnik druge strane ima pravo tijekom prethodnog postupka ispitati svjedoke koje je stranka "otkrila" [14(a)]. U doktrini je primijećeno kako ovakav postupak predstavlja takav utjecaj na svjedoke koji bi bio izrazito protivan postupovnim pravilima nekih europskih država.⁷⁸ U **Izraelu** je pak dužnost odvjetnika pripremiti svjedoka za svjedočenje. Međutim, zabranjeno mu je objašnjavati svjedoku što treba izjaviti tijekom saslušanja. Napose mu je zabranjeno organizirati sastanak između svjedoka. Ukoliko do takvog sastanka ipak dođe, a odvjetnik to sazna, dužan je obavijestiti sud. Sastanak svjedoka neće automatski prouzročiti njihovu nepodobnost, niti bi predstavljao razlog za izuzeće - ali može utjecati na utvrđenje nevaljanosti takvog dokaznog sredstva.⁷⁹

Postupak "otkrivanja" je relativno detaljno razrađen pravilom 14. Čini se da bi uvođenje ovog rješenja trebalo imati učinak u pravcu onemogućavanja odugovlačenja postupka. To poglavito zbog ovlasti suda prema stranci ili trećim osobama u slučaju da se one odbiju povinovati nalogu suda. Dakako, ovaj dio postupka se može regulirati i daleko detaljnije, o čemu treba razmisliti.⁸⁰ Međutim, postavljanje općih pravila ima neke prednosti s obzirom da je teško unaprijed

⁷⁷ **Urugvaj** - CPC, članak 118. (*De la prueba en la demanda*) 118.1 Se acompañara a la demanda toda la prueba documentada que se intente hacer valer y los documentos que acrediten la personería, de acuerdo con lo dispuesto por el artículo 40, así como testimonio del acto conciliatorio en los casos en que éste procede. Si no se dispusiere de alguno de esos instrumentos, se reseñarán su contenido, indicándose con precisión el lugar en que se encuentre y se solicitarán las medidas pertinentes para su incorporación al proceso. 118.2 También deberá indicar el actor el nombre y domicilio de los testigos de que habrá de servirse, así como los demás medios de prueba de que habrá de valerse y solicitar su diligenciamiento.; **Peru** - CPC, članak 425o. (*Anexos de la demanda*) - A la demanda debe acompañarse:5. Todos los medios probatorios destinados a sustentar su petitorio, indicando con precisión los datos y lo demás que sea necesario para su actuación. A este efecto acompañará por separado pliego cerrado de posiciones, de interrogatorios para cada uno de los testigos y pliego abierto especificando los puntos sobre los que versará el dictamen pericial, de ser el caso; y, 6. Los documentos probatorios que tuviese en su poder el demandante. Si no se dispusiera de alguno de éstos, se describirá su contenido, indicándose con precisión el lugar en que se encuentran y solicitándose las medidas pertinentes para su incorporación al proceso.

⁷⁸ V. Kessedjian, op. cit., str. 477. "Such coaching of witnesses would be considered an attempt to influence the witness, which is prohibited by Article 214 of the *Nouveau code de procedure civile*".

⁷⁹ Op. cit., *Israel*, str. 165.

⁸⁰ Npr. u **US** - FRCP pod. V "Depositions and Discovery" (26. General Provisions Governing Discovery; Duty of Disclosure; 27. Depositions Before Action or Pending Appeal; 28. Persons Before Whom Depositions May Be Taken; 29. Stipulations Regarding Discovery Procedure; 30. Deposition Upon Oral Examination; 31. Depositions Upon Written Questions; 32. Use of Depositions in Court Proceedings; 33. Interrogatories to Parties; 34. Production of Documents and Things and Entry Upon Land for Inspection and Other Purposes; 35. Examination of Persons; 36. Requests for Admission; 37. Failure to Make or Cooperate in Discovery; Sanctions); **Puerto Rico** - RPC, Regla 23.1. (*Alcance del descubrimiento*)(b) *Documentos*; (c) ...*Lista de los testigos* que la parte solicitada *intenta*

predvidjeti sve moguće situacije, a valja imati u vidu i kako bi uloga suca u upravljanju postupkom, pa i glede ove okolnosti, trebala biti značajna.

3.10. "Deposition"; "Affidavit"

Prema TRCP, moguće je obaviti i prethodno saslušanje svjedoka i stranaka na isti način na koje se ono obavlja na glavnom ročištu [15 i 22(b)(2)]. Bitna razlika se sastoji u tome što se ono neće obaviti pred sucem. Važno je napomenuti kako zapisnik s prethodnog saslušanja može biti uporabljen tijekom glavne rasprave i smatran "svjedočenjem" ako se stranke tako dogovore ili ako tako odredi sud [15(d)].⁸¹ Međutim ovakvo "prethodno saslušanje" bez prisutnosti suca u nekim državama ne bi bilo moguće, s obzirom da je načelo neposrednosti dosljedno provedeno.⁸²

Stranka može predočiti i pisanu izjavu potpisanu od osobe koja nije stranka u postupku, koja potvrđuje da govori istinu, a sadrži navode o relevantnim činjenicama u postupku (*affidavit*). Sud može, sukladno svojoj ocjeni, držati ovakvu izjavu usmenim svjedočenjem. Međutim ukoliko druga stranka poriče istinitost navoda u izjavi, pripada joj pravo zahtijevati od suda da se njen davatelj osobno pojavi na ročištu za glavnu raspravu [15(e)]. I prema **francuskom** NCCP moguće je davanje takve izjave, no u njoj mora biti naznačen status davatelja izjave, te njegova veza sa strankama. Izjava treba biti vlastoručno napisana i potpisana a identitet davatelja mora biti dokazan. U praksi se najčešće radi o preslici osobne iskaznice, što otvara mogućnost falsificiranja. Nužno je odrediti davanje takve izjave bar pred javnim bilježnikom. U njoj mora biti naznačeno kako ona može biti predočena sudu kao dokaz.⁸³

3.11. Ograničenja glede "Discovery"

Sud može ograničiti ili potpuno zabraniti "otkrivanje" ukoliko bi postupanje po zahtjevu jedne od stranaka izazvalo pretjerane teškoće, ako su mali izgledi da će se na takav način dokazati neka od relevantnih činjenica ili ukoliko se radi o podatku koji je zaštićen (privilegirani) [16(a)]. Dakako, ukoliko se radi o podacima koji

utilizar en el juicio, así como un resumen breve de lo que se propone declarar cada uno. Igualmente, cualquier parte podrá requerir a cualquier otra que produzca copia de todas las declaraciones de testigos en poder de dicha parte..., requerir a cualquier otra parte que suministre el nombre y la dirección de los peritos que haya consultado y de los que intente presentar en el juicio.

⁸¹ Slično i u **Urugvajskom** CPC, članak 143. No neki svjedoci se mogu samo ovako saslušati (visoki službenici sve tri vlasti, gradonačelnici i visoki časnici oružanih snaga (članak 163). V. **Puerto Rico** - RPC Regla 29.1. (*Uso de las deposiciones*).

⁸² **Peru** - CPC, uvodni članak V.- Principios de intermediación, concentración, economía y celeridad procesales.- Las audiencias y la actuación de medios probatorios se realizan ante el Juez, siendo indelegables bajo sanción de nulidad. Se exceptúan las actuaciones procesales por comisión.

Međutim od načela neposrednosti se ipak odstupilo u jednom slučaju. Vidi članak 198o.- Eficacia de la prueba en otro proceso.- *Las pruebas obtenidas válidamente en un proceso tienen eficacia en otro.*

⁸³ Op. cit., *France* str. 101.

predstavljaju tajnu ili mogu biti izuzetno neugodni za osobu koja ih otkriva, sud je ovlašten pružiti odgovarajuću zaštitu, a postupak se može obaviti i "in camera", tj. uz isključenje javnosti [16(b) i (c)]. Iz ovoga možemo zaključiti kako tzv. "široko otkrivanje" nije dopušteno. Teško je unaprijed kazati koji bi sustav bio povoljniji, međutim u svakom slučaju ova odredba štiti stranke od nerazumnih i tegobnih zahtjeva druge stranke za otkrivanjem. Sustav širokog otkrivanja bi ponekad mogao pogodovati jednoj od stranaka u slučaju da ona ne raspolaže s dovoljno dokaza kojima bi mogla potkrijepiti svoje navode. No, on omogućava i zlorabljenje ovoga prava pa ga je poželjno u izvjesnoj mjeri ograničiti. Dakako, postoje stajališta koja ovo rješenje podvrgavaju kritici.⁸⁴

Pravila o otkrivanju su korisna glede postizanja učinkovitosti postupka, a poglavito stoga što su popraćena uvođenjem sankcija za nepoštivanje ovakvih odluka suda.⁸⁵ No u tome treba biti oprezan. Ekstremna stajališta mogu prouzročiti sasvim nepoželjne učinke, a može ih se držati i nepravednim, te u svakom slučaju nepreporučljivim.⁸⁶ Obvezatno otkrivanje dokaza u svezi s relevantnim činjenicama i izmjene koje su u postupku otkrivanja učinile Sjedinjene Države tijekom 1993. godine, nametnulo je postavljanje pitanja uloge odvjetnika stranaka u postupku. Naime, svi podaci dati u "otkriću" moraju biti potpisani od strane odvjetnika i sukladno tome oni su odgovorni i podložni sankcijama za slučaj da je otkrivanje bilo nedostatno. Stoga su odvjetnici obvezni otkriti i dokaze koji bi bili protivni interesima svoje stranke, te na takav način stavljeni i u položaj službenika suda, a ne samo u položaj osobe koja se isključivo brine o interesima svoje stranke.⁸⁷

3.12. *Koncentriranje glavne rasprave*

Jedan (veći) dio rješenja TRCP treba podržati jer ona će u svakom slučaju značajno utjecati na postizanje veće učinkovitosti postupka. Pored već spomenutih odredbi treba obratiti posebnu pažnju na rješenje prema kojemu se glavna rasprava koncentira i odvija tijekom uzastopnih sudskih radnih dana [22(a)]. U mnogim postupovnim sustavima se odvijanje postupka pokušava manje ili više "zgsnuti".⁸⁸

⁸⁴ V. Born, op. cit., str. 388. "The draft Rules would also create very significant disparities in the treatment of similarly-situated litigants in many fora. In the US and other common-law jurisdictions, the draft Rules would substantially reduce the procedural rights of local consumers, workers, investors, and small business in suits against foreign parties that would often be larger, internationally-active enterprises."

⁸⁵ V. Op. cit., *France*, str. 99. (članak 11-2 NCCP - forced production); Vidi čl. 168. urugvajskog CPC-a.

⁸⁶ Npr. prema *Civil Procedure Code 1908 - Bangladesh*, (noveliran 1983) osoba koja se protivi odluci suda za otkrivanjem može biti uhićena, njena imovina može biti zaplijenjena i prodana, te može biti novčano ili zatvorski kažnjena. Vidi članke 27. do 32.

⁸⁷ Burbank, Silberman, op. cit., str. 681.

⁸⁸ **Urugvaj** - CPC, članak 101. (*Continuidad de las audiencias*) La fecha de las audiencias se deberán fijar con la mayor contigüidad posible, a los efectos de procurar la continuidad del proceso y la identidad del titular del órgano jurisdiccional. Toda vez que proceda la suspensión de una audiencia se fijará, en el acto, la fecha de su reanudación, salvo que ello resultare imposible.

Kontinuiranost glavne rasprave se u velikom broju slučajeva može pokazati korisnim načelom. Praksa u kojoj se glavna rasprava odvija tijekom više ročišta između kojih može proteći duže vremensko razdoblje može se držati nepraktičnim rješenjem. Postoje i neka originalna rješenja u cilju koncentriranja postupka. Tako npr. u Boliviji sud otvara "razdoblje dokazivanja" (*periodo de prueba*) koje se obvezatno vremenski ograničava unutar zakonom utvrđenih rokova. Izvan njega nije moguće dokazivati navode stranaka. Ovakvo rješenje sasvim sigurno utječe na učinkovitost postupka, a poglavito na njegovo vremensko skraćivanje i ekonomičnost.⁸⁹ S druge strane, ono može imati negativne posljedice na utvrđivanje činjeničnog stanja i stoga glede implementiranja takvih ili sličnih odredaba treba biti posebno oprezan.

3.13. Upravljanje postupkom; ovlasti suda

Ovlasti suda u upravljanju postupkom mnogobrojne su i značajne [17]. Uočljivo je kako mu je dopušteno naložiti strankama i izmjenu tužbenog zahtjeva ili navoda obrane imajući u vidu rezultate dotadašnjeg postupka. Glede ove ovlasti držimo kako je sud ne bi trebao imati. Naime, njenim korištenjem bitno se narušava dispozitivno pravo stranaka glede zahtjeva za pravnom zaštitom koju od suda traže. Sud u svakom slučaju može ne usvojiti zahtjev stranke ukoliko ga smatra neosnovanim. Međutim, ne bi trebao imati mogućnost nalagati joj kakav bi zahtjev po svom sadržaju ili pravnoj kvalifikaciji trebao biti. Osim toga u nekim slučajevima bi se praktično radilo o pomoći jednoj od stranaka u postupku, što je nedopustiva uloga suda.

Nije neuobičajena odredba prema kojoj je sud ovlašten kazniti stanovitu osobu ili držati kako ne poštuje sud, zbog čega može trpjeti kakve druge negativne posljedice, ukoliko ona bez opravdanja propusti predati ispravu, odgovoriti na ispravno postavljeno pitanje ili na bilo koji drugi način ometa odvijanje postupka [23(c)]. Ona je u svakom slučaju i poželjna.

Sud također može ograničiti povrat troškova na teret stranke koja je izgubila spor ukoliko je ona imala "razumno činjenično ili pravno opravdanje za svoje držanje u postupku". Pored toga, sud može bilo kojoj stranci čije je držanje u postupku bilo nesavjesno odrediti kaznu čiji je iznos ograničen na dvostruki iznos troškova druge stranke - neovisno o ishodu postupka [27(c)]. Ovakvo rješenje bi moglo pomoći u pravcu suzbijanja šikanoznog postupanja ili očitog zlorabljenja postupovnih prava.⁹⁰ Međutim valja napomenuti kako bi dodatna odredba koja bi

⁸⁹ U Boliviji je sud ovlašten donijeti odluku o otvaranju tvz. "*periodo de prueba*" koji ne može biti kraći od 10 niti duži od 60 dana i protiv nje nije moguće uložiti žalbu. Vidi članak 370. *Código de Procedimiento Civil*, Decreto Ley 127060, 1976, Cochabamba 1976.

⁹⁰ Usporedi **Puerto Rico** - RPC, Regla 36.7. (*Declaraciones juradas hechas de mala fe*). Si se probare a satisfacción del tribunal que cualquiera de las declaraciones juradas presentadas lo ha sido de mala fe, o solamente con propósitos dilatorios, el tribunal ordenará inmediatamente a la parte responsable pagar a la otra parte el importe de los gastos razonables en que ésta incurrió como resultado de la presentación de dichas declaraciones juradas, incluyendo honorarios razonables de abogado. Cualquiera parte o abogado que así procediere podrá ser condenado por desacato.

primjerice određivala kada postoji "razumno opravdanje za držanje u postupku" ili kada se radi o nesavjesnom postupanju, bila iznimno korisna, pa bi je stoga trebalo uključiti u tekst TRCP. Naime, radi se o pokušaju unificiranja pa *lex fori* treba dolaziti u obzir za primjenu u što je moguće manjem broju slučajeva. To poglavito imajući u vidu kako TRCP valja tumačiti s obzirom na pravnu i kulturnu tradiciju stranaka u sporu, koja može uključivati bitno različito poimanje ovih pojmova.

3.14. Postupak po pravnim lijekovima; konačnost; ovršnost

Skrenut ćemo posebnu pozornost i na odredbe TRCP koje se odnose na postupak po pravnim lijekovima i ovršnost presude, uključujući i odluku o privremenoj mjeri [28-32]. Žalba je dopuštena samo protiv "konačne" prvostupanjske presude. Pri tome valja upozoriti kako bi "konačnost" imala istovremeni učinak i glede ovršnosti presude. Izričito je naznačeno kako žalbu nije moguće uputiti protiv odluka suda koje ne predstavljaju "konačnu" presudu, izuzev u slučaju da suprotno ne odredi prvostupanjski ili drugostupanjski sud. Nije sasvim jasno što bi značio izraz "konačnost". Prema odredbi 28(a) žalba se može uputiti samo protiv "konačne" presude prvostupanjskog suda, što pretpostavlja njenu "konačnost" i prije upućivanja žalbe. S druge strane "konačnost" prema Pravilu 31 pretpostavlja protek postupka po žalbi. Također nije jasno ni da li se odredba o mogućnosti ulaganja žalbe na "konačnu" presudu prvostupanjskog suda odnosi i na međupresudu. U tom smislu TRCP sadrže upućujuću odredbu prema kojoj bi žalba bila dopuštena i protiv kakve druge odluke suda ako bi se tako riješilo pitanje od općeg pravnog značenja ili od posebnog značenja u postupku. Dakako, omogućeno je upućivanje žalbe protiv odluke suda kojom se odobrava ili ne odobrava izdavanje privremene mjere. Pri tome je ova odluka načelno ovršna istovremeno s njenim donošenjem ukoliko drugostupanjski sud ne odluči drukčije. S obzirom da prvostupanjski postupak uvijek završava "konačnom" presudom, koja je prema odredbi 32(a) istoga trenutka i ovršna, može se naznačiti kako žalba nema suspenzivno djelovanje.⁹¹ I prvostupanjski i drugostupanjski sud mogu po zahtjevu stranke odgoditi ovrhu "ako je to u interesu pravičnosti". Pri tome mogu od stranke koja traži odgodu (ovršenika) tražiti polaganje odgovarajućeg osiguranja. No sud može, u slučaju da odbije zahtjev za odgodu ovrhe, tražiti i od ovrhovoditelja polaganje osiguranja. Glede nesuspensivnog učinka žalbe treba napomenuti kako se radi se o stanovitom trendu u poredbenom pravu i odredbi koja je u očitom interesu vjerovnika.⁹² Moguća su dakako i prijelazna rješenja s obzirom na prevladajuće (čini se) stajalište kako žalba ipak treba imati suspenzivni učinak (npr. odrediti kako će žalba imati suspenzivni učinak samo uz polaganje odgovarajućeg osiguranja i sl.). Glede roka za žalbu u TRCP nije ništa naznačeno - ni glede njegova trajanja ni glede trenutka od kojega počinje teći. Stoga u svezi s ovom okolnošću valja primijeniti *lex fori* sukladno Pravilu 6. To pak

⁹¹ Posljednjim novelama ovakvo rješenje je uvedeno i u Italiji. V. Varano, op. cit., str. 657.

⁹² Slično je i u izraelskom pravu. V. *Izrael*, op. cit., str. 143.

omogućuje vrlo različito postupanje i neunificiranu primjenu Transnacionalnih pravila - što se njihovim donošenjem ne želi postići. U poredbenom pravu nailazimo na rješenja kojima se može uputiti stanovita kritika. Npr. u Danskoj je ovrhu prvostupanjske odluke moguće odgoditi ulaganjem žalbe, a nakon proteka roka za žalbu samo uz polaganje odgovarajućeg osiguranja od ovršenika. No neprimjereno je da ovršnost presude nastupa neovisno o dostavljanju njenog pisanog otpravka. Prema danskom rješenju ključan je jedino moment njenog objavljivanja - kako glede roka za žalbu, tako i paricijskog roka. Međutim, dužniku iz presude potrebno je na odgovarajući način omogućiti dragovoljno ispunjenje obveze, što u nekim slučajevima može biti jako teško ako mu presuda nije dostavljena. Osobito bi mu zbog nedostavljanja moglo biti teško uputiti odgovarajuću žalbu.⁹³ U Irskoj je npr. sasvim jasno kako je prvostupanjska presuda istovremeno s objavljivanjem ovršna te da upućivanje žalbe nema suspenzivni učinak. Stoga se na prvi pogled čini kako dostavljanje pisanog otpravka presude nije od posebnog značenja. Ipak - i u ovom slučaju se može postaviti problemsko pitanje zbog mogućih teškoća dužnika iz presude glede dragovoljnog ispunjenja obveze, te upućivanja žalbe u ostavljenom roku (neovisno o tome što ona nema suspenzivni učinak).⁹⁴

Prema Transnacionalnim pravilima, tijekom žalbenog postupka neće se prihvatiti dokazi koji su prethodno bili dostupni, izuzev u slučaju onemogućavanja nastanka "očite nepravde" [27(d)]. To znači da bi ipak bilo dopušteno izvođenje nekih dokaza pred drugostupanjskim sudom - imajući u vidu da stranka može predstaviti kako joj je pojedini dokaz bio nedostupan. Kada će se držati da je neki dokaz bio prethodno dostupan ili nedostupan, može biti dosta tegobno utvrditi. Stoga bi i praksa sudova mogla biti prilično različita, pa bi primjerično upućivanje u TRCP bilo poželjno. No, imajući u vidu zadnji dio odnosne rečenice glede "izbjegavanja nastanka očite nepravde", čini se kako je naputak u smislu relativnog lakog dokazivanja postojanja "nedostupnosti" ipak dat. U praksi bi to moglo dovesti do praktičnog uvođenja ove mogućnosti u velikom broju slučajeva. U daljem tijeku postupka novi dokazi se ni u kom slučaju neće prihvatiti [29]. Međutim, bilo bi moguće poništavanje presude u posebnom postupku koji se može pokrenuti pod određenim uvjetima, a u kojem bi se mogli iznositi prethodno nedostupni dokazi [30]. Pravilima nije određeno u kom roku bi se ovakav postupak mogao pokrenuti, što je svakako manjkavost, jer će i glede ove okolnosti biti moguće primijeniti jedino *lex fori*.

3.15. Dodatne napomene

Stanovita primjedba može se uputiti odredbi prema kojoj se neće prihvatiti dokaz koji je proizašao iz komuniciranja koje je zaštićeno prema pravu mjesta gdje se ono dogodilo - izuzev u slučaju da sud zaključi kako je potreba za tim dokazom u cilju ustanovljenja istine od većeg značenja nego potreba za održavanjem tajnovitosti informacije. Takav dokaz bio bi izveden na zatvorenoj sjednici suda u

⁹³ Denmark, op. cit., str. 1233.

⁹⁴ Ireland, op. cit., str. 1347.

prisutnosti stranaka i njihovih odvjetnika. Sud je obvezan odrediti zaštitu tajnosti takve informacije [21(b)]. Ova odredba pretpostavlja kako se *lex fori* u pogledu zaštićenosti komuniciranja neće uvijek primijeniti - što je ispravno stajalište. Međutim, sporna je ovlast suca glede donošenja zaključka kako je ustanovljenje istine od većeg značaja nego potreba za održavanjem privilegiranog statusa informacije ili priopćavanja. U velikom broju slučajeva neke države bi sudsku odluku koja je ovako utemeljena mogle držati protivne javnom poretku i slijedom toga odbiti njeno priznanje.

Navođenje "pravičnosti" u odredbi [2(2)(B)] kao jednog od razloga za zasnivanje nadležnosti suda u postupku prema TRCP, neovisno o tome što je potrebno ispunjenje i stanovitih dodatnih uvjeta, nije sasvim odgovarajuće. Mislimo da ovakvo rješenje omogućava različita tumačenja i neujednačenu praksu. Pravičnost je općenito izvanpravni pojam i trebalo bi ga izbjegavati u propisima. Premda je ostvarenje pravičnosti u većini slučajeva motiv donošenja propisa - to ne mora uvijek biti slučaj, a osim toga poimanje pravičnosti u različitim socijalnim skupinama se vrlo različito određuje.⁹⁵ Stoga bi se potreba zasnivanja nadležnosti glede neke druge osobe trebala motivirati nekom drugom okolnošću kao npr. interesom zaštite na zakonu zasnovanih subjektivnih prava stranaka i sl.

Odredba prema kojoj sud u interesu pravičnosti može osloboditi stranku od obveze da se povinuje pravilima glede dokazivanja [23(d)] apsolutno je nepotrebna jer se njome praktično anuliraju sve odredbe koje se odnose na dokazni postupak, a koje isključivo služe postizanju veće učinkovitosti postupka.

Nepotrebna je i odredba prema kojoj stranka može na vlastiti trošak organizirati vođenje potpunog (stenografskog) zapisnika [25(c)]. Postavlja se pitanje kakvo je značenje ovakvog zapisnika? Nema smetnje da se stranci ova mogućnost dopusti. No njegov sadržaj ne može biti relevantan za utvrđivanje okolnosti što se tijekom postupka dogodilo, niti je to Pravilima izričito predviđeno. Sud u pravilu vodi skraćeni zapisnik, a stenografski zapisnik ili audio, odnosno video snimanje, samo po zahtjevu jedne od stranaka koja je dužna podmiriti troškove takvog zapisnika, odnosno snimanja. Međutim, i tada zapisnik vodi sud, a ne stranka.

Bilo bi također potrebno odrediti rok u kojemu pisani otpravak presude treba biti sačinjen. Prema odredbi 26(c) sud to treba učiniti bez "nepotrebnog odlaganja". Ova okolnost se može vrlo različito tumačiti, pa bi vremensko određenje bilo poželjno.

Postupak utvrđivanja visine troškova što ih je dužna nadoknaditi stranka koja je izgubila spor odvija se u roku od 30 dana od dana donošenja konačne presude. Stranka koja je bila uspješna u sporu, sudu podnosi izjavu, ovjerenu od nje osobno

⁹⁵ V. Lyons, David, *Moral Aspects of Legal Theory*, 1993 - poglavlje "On Formal Justice" str. 13; V. i *Justice*, ed. Thomas Morawetz, 1991 - članci Rawls, John, *Justice as Fairness: Political not Metaphysical*; Weinreb, Lloyd L., *The Complete Idea of Justice*; Beman, Harold, *Individualistic and Communitarian Theories of Justice: An Historical Approach*; Sadurski, Wojciech, *Social Justice and Legal Justice*.

ili od njenog odvjetnika, glede svojih troškova. Međutim, utvrđivanje troškova se može odgoditi ako je došlo do odgode ovrhe sukladno pravilu 32(c). Držimo kako nema nikakve smetnje glede utvrđenja visine troškova i u ovom slučaju - pa bi stoga ovu mogućnost trebalo izostaviti. Stranka koja je izgubila spor treba bez odlaganja nadoknaditi traženu sumu izuzev glede stavki koje osporava. Osporene stavke će utvrditi sud ili će se one, što je posebno interesantno, utvrditi u kakvom drugom postupku sukladno dogovoru stranaka [27(b)].

Pravilom 5(a) TRCP su određena načela njihova tumačenja. Odredba je više upućujuća i praktično bez osobitog značenja. Pozivanje na supstancijalno i postupovno poštenje pomalo slično na prethodno spomenutu pravičnost i stoga omogućuje sucu da ih praktično i ne primijeni, što može proizvesti neželjene učinke. Pravna i kulturna tradicija stranaka u sporu može biti vrlo različita a i nepoznata sucu - napose se može postaviti pitanje kojoj pravnoj ili kulturnoj tradiciji dati prednost? Držimo da će suci Pravila tumačiti sukladno općim pravilima tumačenja neovisno o postojanju ove odredbe. Ona pretpostavlja i da će se za pojedine postupovne radnje u drugim državama, a ne u državi suda, primijeniti *lex diligentiae* a ne *lex fori*, što je odredbama Pravila izvedeno nekonzekventno - poglavito u prijašnjim tekstovima. Tako je u pogledu jezika u postupku pravilo kako će se načelno primjenjivati *lex fori*, što je protivno i nekim međunarodnim konvencijama. Samo je za dostavljanje u svezi s tužbom predviđeno dostavljanje i na jeziku uobičajenog boravišta tuženika, dok je za druge postupovne radnje predviđen jezik suda.⁹⁶ Neodređenost se može primijetiti i u drugim odredbama ovoga Pravila. Tako "postupak mora ispuniti razumno očekivanje glede poštenja" i biti "učinkovit glede trajanja i troškova" [5 (c)], sud mora "osigurati odgovarajuće i profesionalno ponašanje svih osoba koje sudjeluju u postupku"[5 (d)], a postupovna ograničenja i kazne protiv stranaka i drugih osoba "se trebaju određivati jedino u razumnoj mjeri imajući u vidu njihovu svrhu"[5 (e)]. Pojmove poput "razumnost", "odgovarajuće i profesionalno ponašanje", "svrha kazne" i sl. moguće je različito interpretirati i od suda i od stranaka, osobito imajući u vidu njihovu različitu pravnu i kulturnu tradiciju. Stoga bi ove odredbe trebalo precizirati, a ako se drži da bi to predstavljalo preveliko ograničenje, onda bi ih bilo bolje izostaviti iz teksta Pravila.

4. Zaključak

Mnogim rješenjima TRCP mogu se uputiti pohvale. Dakako, o nekim odredbama bi valjalo još raspravljati i u svakom slučaju ih pokušati poboljšati. Međutim, pred znanstvenom i stručnom javnošću nalazi se jedan kvalitetan predložak koji je kao ideja poželjan i na izvjestan način revolucionaran. Neovisno o uspjehu cijelog

⁹⁶ V. Dolinger, Jacob; Tiburicio, Carmen, *The Forum Law Rule in International Litigation, Which Procedural Law Governs Proceedings to be Performed in Foreign Jurisdictions: Lex Fori or Lex Diligentiae*, Tex. Int'l L.J., Vol. 33, 1998 str. 453.

Projekta, dosadašnje i buduće rasprave će imati upliv na razvijanje pojedinih instituta, međusobno upoznavanje i "približavanje" različitih postupovnih sustava, te poboljšavanje zakonodavnih rješenja u velikom broju država.

S obzirom na uočene tendencije prilikom reformi GPP-a u pojedinim državama, očito je kako do približavanja pojedinih postupovnih sustava dolazi i neovisno o ideji unifikacije. U potrazi za boljim rješenjima često se napuštaju stare i preživljene koncepcije - pa i u slučajevima kada one predstavljaju kulturnu i pravnu tradiciju jednoga naroda. Stoga držimo kako ovaj Projekt ipak ima velike izgleda za oživotvorenje. Međutim, rad na tekstu koji će imati izgleda biti prihvaćen u većem broju zemalja će sasvim sigurno biti dugotrajan i težak.

Imajući u vidu kako se i Hrvatska nalazi pred noveliranjem Zakona o parničnom postupku,⁹⁷ upoznavanje postupovnih pravila drugih država, kao i onih koji se kao ideje pojavljuju u radu na TRCP i drugim sličnim projektima, može biti od koristi. Očito je kako će se pokušati tražiti rješenja u pravcu postizanja veće učinkovitosti postupka, što je trenutno glavni pravno-politički cilj. Pri tome je iskustva drugih korisno proučavati i, ukoliko se to nađe potrebnim, uzeti ih u obzir.

U ovom radu dane su samo glavne naznake glede aktualnog Nacrta Transnacionalnih pravila građanskog postupka iz 1999. godine i kratki poredbeni prikaz rješenja u nekim zemljama, napose onih koja su se činila interesantnim. Stoga treba očekivati dalje radove i raspravu u hrvatskoj znanstvenoj i stručnoj javnosti.

⁹⁷ V. *Nacrt izmjena i dopuna Zakona o parničnom postupku* izrađen tijekom 1999. godine - autor: prof. dr. sci. Mihajlo Dika. Tekst Nacrta i obrazloženje vidi na - <http://jagor.srce.hr/gpp/TemaG/Reforma/nacrt1.htm>., listopad, 1999.

DODATAK

APPENDIX

*American Law Institute - Nacrt Transnacionalnih pravila građanskog postupka od 1. travnja 1999.*⁹⁸

“Ovaj prijevod Nacrta Transnacionalnih pravila građanskog postupka od 1. travnja 1999. godine na hrvatski jezik koji predstavlja projekt Američkog pravnog instituta (ALI), sačinjen je uz dopuštenje ALI, koji je nositelj autorskih prava. ALI nije pregledao prijevod i stoga ga niti odobrava niti ne odobrava. Sva prava ALI su pridržana. Nacrt Pravila predstavlja rad koji je u tijeku i podložan je izmjenama prije odobravanja od ALI. Komentari glede Nacrta Pravila (po mogućstvu na engleskom jeziku) mogu se poslati ALI na adresu: Director, American Law Institute, 4025 Chestnut Street, Philadelphia, PA 19104, USA; telefaksom na broj 215-243-1664 ili elektronskom poštom na ALI@ALI.org.”

A. Primjena ratione materiae i ratione personae

1. Sporovi na koje se primjenjuju ova pravila

(a) Sukladno domaćim ustavnim i zakonskim propisima koji nisu izmijenjeni ovim Pravilima, sudovi države koja je prihvatila ova Pravila primjenjivat će ih u sporovima koji proizlaze iz prodaje, zakupa, zajma, ulaganja ili bilo koje druge poslovne transakcije:

(1) ukoliko tužitelj i tuženik imaju prebivalište u različitim državama; ili

(2) u svezi s imovinom, nepokretnom ili pokretnom, koja se nalazi u jednoj državi, ali u svezi s kojom tužitelj koji ima prebivalište u drugoj državi ima zahtjev glede vlasništva ili osiguranja svoga potraživanja.⁹⁹

(b) Glede korporacija, anonimnog trgovačkog društva, neinkorporirane asocijacije, ortakluka ili kakvog drugog entiteta smatra se da imaju prebivalište i u državi u kojoj su osnovane i u državi u kojoj imaju administrativno sjedište.

April 1, 1999 draft of the American Law Institute's Transnational Rules of Civil Procedure

“This translation into Croatian of the Discussion Draft (April 1, 1999) of the Transnational Rules of Civil Procedure (“Draft Rules”), a project of the American Law Institute (ALI), has been made with the permission of ALI, which holds the copyright in the work. ALI has not reviewed the translation and thus neither approves nor disapproves it. All rights in the Draft Rules are reserved to ALI. The Draft Rules are a work in progress and are subject to revision before being approved by ALI. Comments on the Draft Rules (preferably in English) may be sent to ALI by mail to: Director, American Law Institute, 4025 Chestnut Street, Philadelphia, PA 19104, USA; or by fax to: 215-243-1664; or by e-mail to: ALI@ALI.org.”

A. Scope and Personal Jurisdiction

1. Disputes to Which These Rule Apply

(a) Subject to domestic constitutional provisions and statutory provisions not superseded by these Rules, the courts of a state that has recognized these Rules shall apply them in disputes arising from a sale, lease, loan, investment, or any other business transaction:

(1) In which a plaintiff and a defendant are habitual residents of different states; or

(2) Concerning property, either fixed or movable, that is located in one state but concerning which a claimant who is a habitual resident of another state makes a claim of ownership or of a security interest.

(b) A corporation, société anonyme, unincorporated association, partnership, or other organizational entity is considered a habitual resident both of the state from which it has received its charter of organization and of the

⁹⁸ Prijevod - Eduard Kunštek. American Law Institute je s neskrivenim simpatijama podržao našu zainteresiranost za raspravu glede Transnacionalnih pravila građanskog postupka. Zahvaljujemo im na takvom stajalištu, kao i na datom odobrenju za prijevod Nacrta. Pri tome želimo posebno zahvaliti zamjeniku direktora ALI gdj. Ellena A. Capella.

Svjesni smo teminoloških problema koji se uobičajeno pojavljuju prilikom prijevoda ovakvih tekstova i stoga je dobrodošao svaki prijedlog glede njegova poboljšanja.

⁹⁹ SECURITY INTEREST - an interest in real or personal property which secures the payment of an obligation. V. Gifis, Steven, *Law Dictionary*, 1984, str. 430.

- (c) Sudjelovanje drugih stranaka, bilo da se radi o tužitelju, tuženiku ili trećoj osobi, određuje se sukladno Pravilu 2.
- (d) Po zahtjevu svih stranaka koje nemaju prebivalište u državi suda postupak će se nastaviti sukladno redovitim pravilima postupka pred sudom.
- (e) Pravom države suda može se predvidjeti primjena ovih Pravila i na druge građanske stvari.

2. Nadležnost glede stranaka i trećih osoba

- a) Postupak prema ovim Pravilima može se voditi pred sudovima države:
- (1) ukoliko postoji prethodni ugovor između stranaka u sporu;
- (2) ukoliko glede tuženika postoji obvezna sudska nadležnost države sukladno pravu te države glede osobne nadležnosti ili sukladno međunarodnom ugovoru kojeg je ona članica;
- (3) ukoliko se nepokretna imovina nalazi na njenom području, a nadležnost se zasniva temeljem Pravila 1(a)(2).
- (b) Nadležnost se može zasnovati glede druge osobe koja:
- (1) ima pravni interes u sporu ili predmetu spora i koja je podnijela zahtjev glede intervencije u postupku; ili
- (2) treba sudjelovati u postupku u cilju poštenog i učinkovitog rješenja spora ukoliko:
- (A) ako je osoba u pitanju podložna obvezatnoj sudbenoj nadležnosti države; i
- (B) kad sud utvrdi kako odluka ne može biti učinkovita ako ta osoba nije prisutna ili ukoliko je njeno sudjelovanje korisno u interesu ostvarenja pravičnosti.
- (c) Kada druga osoba mora biti stranka u postupku:
- (1) ukoliko sud glede nje ima nadležnost, ona treba biti obvezana na sudjelovanje sukladno Pravilu 7;
- (2) ukoliko glede nje ne postoji nadležnost suda, ona će se obavijestiti uz dostavu preslike zahtjeva i drugih podnesaka i pozvati na sudjelovanje.
- (d) Sudjelovanje drugih stranaka neće imati učinak na primjenu ovih Pravila izuzev u slučaju primjene Pravila 1(d). Ukoliko je zahtjev za sudjelovanjem trećih osoba podnijet prije održavanja glavne rasprave, a na njega bi se moglo primijeniti Pravilo 1, ova Pravila će se primjenjivati osim u slučaju da sud odredi drukčije u interesu redovitog odvijanja postupka.
- (e) Bilo koja osoba, privatna ili javna, može podnijeti *amicus curiae* podnesak u kojem su

state where it maintains its administrative headquarters.

- (c) Participation by additional parties, whether as claimant, defendant, or third party, is determined according to Rule 2.
- (d) Upon demand of all parties who are not habitual residents of the state, the litigation shall proceed according to the ordinary procedural law of the forum.
- (e) Forum law may include other civil matters in the scope of these Rules.

2. Personal Jurisdiction and Joinder

- a) A proceeding under these Rules may be maintained in the courts of a state:
- (1) Designated by prior mutual agreement of the parties;
- (2) In which a defendant is subject to the compulsory judicial authority of that state, as determined by that state's law governing personal jurisdiction or by international convention to which the state is a party;
- (3) Where fixed property is located when competence is based on Rule 1(a)(2).
- (b) Jurisdiction may be exercised over another person who:
- (1) Has a legal interest in the dispute or its subject matter and who petitions to intervene in the proceeding; or
- (2) Should participate in the interest of fair and efficient adjudication if:
- (A) The person in question is subject to the compulsory judicial authority of the state; and
- (B) The court determines that a decision cannot be effective if that person is not present or that the participation of that person is useful in the interest of justice.
- (c) When another person ought to be made a party to the proceeding:
- (1) If the court has jurisdiction over that person, the person should be summoned as provided in Rule 7;
- (2) If the person is not subject to the jurisdiction of the Court, the person should be notified with a copy of the complaint and other pleadings and invited to intervene.
- (d) Application of these Rules is not affected by participation of additional parties, except as provided in Rule 1(d). If, prior to plenary hearing, there is joinder of an additional party whose presence as a party would render Rule 1 applicable, these Rules shall apply, unless the court orders otherwise in the interest of orderly administration of justice.
- (e) Any person, private or public, may file an *amicus curiae* brief containing data, infor-

sadržani podaci, informacije, zapažanja ili razmišljanja koja mogu biti korisna za donošenje poštene i pravične odluke.

3. Mjesna nadležnost

Postupak će se voditi pred prvostupanjskim sudom u mjestu utvrđenom sukladno pravilima o mjesnoj nadležnosti države pred čijim sudom se vodi postupak.

4. Sastav suda

Sud će biti sastavljen sukladno zakonu države suda pred kojim se vodi postupak, izuzev:

- (a) sud će biti sastavljen od tri suca ukoliko *lex fori* to dopušta;
- (b) uz suglasnost svih stranaka u sporu sud može imenovati ne više od dva pomoćna suca koji mogu biti stručnjaci u svezi s predmetom spora. Prilikom odabira pomoćnih sudaca sud će razmotriti preporuke stranaka. Pomoćni suci nemaju pravo glasa, ali u postupku donošenja odluke sud se s njima može savjetovati u odvojenoj prostoriji. Naknadu i troškove pomoćnih sudaca platit će stranke ukoliko sud drukčije ne odluči.

5. Načela tumačenja

- (a) Ova pravila će se tumačiti u prilog supstancijalnog i postupovnog poštenja, imajući u vidu pravnu i kulturnu tradiciju stranaka u sporu.
- (b) Svakoj stranci mora biti omogućeno da se na odgovarajući način očituje o sporu, te ostvarivanje jednakog položaja.
- (c) Postupak mora ispuniti razumno očekivanje glede poštenja, te mora biti učinkovit glede njegova trajanja i troškova.
- (d) Sud mora osigurati odgovarajuće i profesionalno ponašanje svih osoba uključenih u postupak.
- (e) Postupovna ograničenja i kazne protiv stranaka i drugih osoba treba određivati jedino u razumnoj mjeri imajući u vidu njihovu svrhu.

6. Domaća postupovna pravila i opće ovlasti suda

Sukladno Pravilu 5, postupovni zakon suda će se primijeniti na okolnosti koje nisu regulirane ovim Pravilima, uključujući i vremenska ograničenja (rokove) u postupovnim stvarima. Uz ovlasti koje su izričajem predviđene ovim Pravilima, sud ima ovlasti upravljati postupkom i donositi odluke u svrhu ostvarenja pravičnosti.

mation, remarks, and considerations that may be useful for a fair and just decision of the case.

3. Venue

The proceeding shall be brought in the court of first instance in the locality determined according to the state's rules of venue.

4. Composition of the Court

The court shall be composed as ordinarily provided by the law of the forum, except that:

- (a) The court shall consist of three judges if forum law so permits;
- (b) With the consent of all parties the court may appoint not more than two neutral assessors, who may be experts in the subject matter of the dispute. In choosing the assessors, the court shall consider recommendations from the parties. The assessors have no vote but in its deliberations the court may confer with the assessors in camera. The fees and expenses of the assessors shall be paid by the parties or otherwise as directed by the court.

5. Principles of Interpretation

- (a) These Rules shall be construed to advance substantive and procedural fairness, having regard for the legal and cultural traditions of the litigants.
- (b) Each party must be granted the right to properly present its case and to receive equal treatment.
- (c) The proceedings must fulfill reasonable expectations regarding fairness, and must be time and cost efficient.
- (d) The court must assure proper and professional conduct of all persons involved in the proceedings.
- (e) Procedural restrictions and penalties against parties and nonparties should be used only in reasonable proportion to their purpose.

6. Forum Procedure and General Authority of the Court

Subject to the provisions of Rule 5, the procedural law of the forum shall be applied in matters not addressed in these Rules, including the time limits imposed on procedural matters. In addition to authority expressly conferred by these Rules, the court has authority to give direction to the proceedings and to make decisions in furtherance of justice.

B. Postupak**7. Pokretanje postupka**

(a) Postupak će se držati započetim sukladno pravilima *lex fori*. Postupak će se označiti kao Transnacionalni postupak.

(b) Istovremeno s ulaganjem tužbe tuženiku ili tuženicama uputit će se obavijest sukladno mjerodavnoj međunarodnoj konvenciji ili, ukoliko nema takve konvencije, dostavljanjem preslike tužbe i obavijesti kako je tužitelj odabrao postupak sukladno ovim Pravilima. Obavijest će sadržavati naznaku kako je moguće donošenje presude zbog "pasivnosti"¹⁰⁰ ukoliko tuženik ne odgovori. Obavijest o tužbi će biti na jeziku suda i na jeziku države u kojoj tuženik ima uobičajeno boravište.

8. Tužba

(a) Tužitelj će navesti činjenice na kojima zasniva svoj zahtjev, pravnu osnovu na kojoj je zasnovan tužbeni zahtjev i temelj za podnošenje zahtjeva sukladno ovim Pravilima. Činjenična osnova će po mogućnosti sadržavati detaljni opis glede vremena, mjesta, sudionika i događaja. Tužitelj može naknadno preinačiti tužbeni zahtjev sukladno uvjetima koje dopusti sud, a razumno dopuštenje za preinaku će biti dato.

(b) Tužitelj će priložiti preslike svih isprava kao npr. ugovora temeljem kojih drži da je njegov zahtjev osnovan. Tužitelj će također navesti sve svjedoke, uključujući stranke i druge osobe koje predlaže u svrhu dokazivanja osnovanosti svoga zahtjeva. Popis svjedoka će identificirati takve osobe po imenu, adresi i telefonskom broju.

(c) Tužitelj će navesti kakvu presudu zahtjeva, uključujući iznos tražene štete i bilo koje privremene mjere.

9. Navodi obrane; protutužba

(a) Tuženik će u roku od 60 dana odgovoriti na tužbu prihvaćanjem ili negiranjem navoda tužitelja, a može navesti i druge tvrdnje glede činjenica te iznijeti pozitivnu obranu.¹⁰¹

¹⁰⁰ *DEFAULT JUDGEMENT* - a judgement entered against defendant due to his failure to respond to the plaintiff's action or to appear at the trial; judgement which is given without the defendant being heard in his own defence. V. Gifis, str. 121.

¹⁰¹ *AFFIRMATIVE DEFENCE* - one which serves as a basis for proving some new fact; in such a defence, defendant does not simply deny a charge, but offers new evidence to avoid judgement against him; defendant must raise the defence in his answer and he has the burden of proof on defence. V. Gifis, str. 122.

B. Proceedings**7. Commencement of Suit**

(a) A proceeding shall be deemed commenced in accordance with the rules of the forum. The proceeding shall be designated Transnational Proceeding.

(b) Concurrently with filing the suit, notice shall be given to the defendant, or defendants if more than one, in accordance with an applicable international convention or, if no such convention is applicable, by transmitting a copy of the statement of claim and a notice that plaintiff elects to proceed under these Rules. The notice shall state that judgment by default may be entered if defendant does not respond. Notice of the suit shall be in the language of the forum and in the language of the state of which the defendant is a habitual resident.

8. Statements of Claim

(a) The plaintiff shall state the facts on which the claim is based, the legal grounds that support the claim, and the basis upon which the claim is brought under these Rules. The statement of facts shall, so far as reasonably practicable, set forth detail as to time, place, participants, and events. The plaintiff may subsequently amend the statement of claim upon such terms as the court may permit, and reasonable permission to amend shall be afforded.

(b) The plaintiff shall attach copies of all documents, such as contracts, on which plaintiff intends to rely in supporting the claim. The plaintiff shall also list all witnesses, including parties and nonparties, plaintiff proposes in supporting the claim. The list shall identify such persons by name, address, and telephone number.

(c) The plaintiff shall state the judgment demanded, including the amount of damages claimed and any requested injunctive relief.

9. Statements of Defense; Counterclaims

(a) The defendant shall within 60 days answer the claim by admissions and denials of the allegations and may assert an alternative statement of facts and affirmative defenses.

Vrijeme za odgovor može biti produljeno za razumno vrijeme sukladno dogovoru stranaka ili odluci suda. Odgovor će:

(1) negirati dijelove tužbenog zahtjeva koje tuženik osporava;
(2) obrazloženo prihvatiti navode koje tuženik ne želi osporavati;
(3) navesti činjenice bilo koje pozitivne obrane i pravnu osnovu na kojoj tuženik zasniva svoju obranu.

(b) Odredba Pravila 8. u svezi s tužbom odnosi se i na odgovor na tužbu.

(c) Tuženik može podnijeti protutužbu prema tužitelju ili podnijeti zahtjev prema sutuženiku ili trećoj strani, npr. u slučaju tužbe za naknadu štete ili sudjelovanje u šteti¹⁰², i to onako kako je to dopušteno pravilima postupka države suda. Tužitelj i druge stranke podnijet će odgovor na protutužbu ili usporedni zahtjev.¹⁰³

(d) Sukladno *lex fori*, bilo koja stranka može pridružiti dodatne stranke glede kojih postoji nadležnost suda.

(e) Navodi u podnesku na koje nije potrebno dati odgovor smatraju se negiranim. Navodi na koje se mora dati odgovor smatraju se prihvaćenim ukoliko nisu negirani. Činjenice koje su priznate ili koje se smatraju priznatim ne treba dokazivati, izuzev u slučaju predviđenim Pravilom 10(b) u svezi s presudom zbog izostanka (pasivnosti).

(f) Bilo koja stranka može tražiti od suda, ili sud može po vlastitom nahođenju naložiti, obvezivanje druge stranke na davanje detaljnijih navoda ili odgovora. Ukoliko stranka ne postupi sukladno tome nalogu, sud te navode stranke može smatrati nedokazanim.

(g) Tuženik u odgovoru može navesti prigovore sukladno Pravilu 13(a). Podnošenje odgovora ili protutužbe ne konstituiraju odricanje od prava na te prigovore.

10. Presuda zbog izostanka (pasivnosti)

(a) Presuda zbog izostanka (pasivnosti) donijet će se na štetu tuženika koji ne odgovori, propusti dati supstancijalni odgovor ili ne nastavi sa sudjelovanjem u postupku nakon odgovora.

The time for answer may be extended for a reasonable interval by agreement of the parties or by court order. The answer shall:

(1) Deny such parts of the statement of claim as defendant wishes to dispute;
(2) Admit with explanation such statements as defendant does not wish to dispute as thus explained;

(3) State the facts of any affirmative defenses and the legal grounds upon which defendant relies for such a defense.

(b) The provisions of Rule 8 concerning the statements of claims are applicable to the statements of defense.

(c) The defendant may state a counterclaim seeking relief from a claimant and a claim against a co-defendant or third party, for example in a claim for indemnity or contribution, as is permitted by the procedure of the forum. The plaintiff and such additional parties shall submit an answer to a counterclaim or cross-claim.

(d) In accordance with the procedure of the forum, any party may join additional parties who are subject to the jurisdiction of the court.

(e) Allegations in a pleading to which a response is not required are deemed denied. Allegations in a pleading to which a response is required are deemed admitted if not denied. Facts admitted or deemed admitted need no proof, except as provided in Rule 10(b) with respect to a default judgment.

(f) Any party may request of the court, or the court may order, more specific allegations or answers. If a party fails to give the specifications required, the court may strike the party's claims or defenses as to those matters.

(g) Defendant may in the answer present objections referred to in Rule 13(a). Submitting an answer or asserting a counterclaim does not waive such objections.

10. Default Judgment

(a) Default judgment shall be entered against a defendant who does not answer, fails to offer a substantial answer, or fails to proceed after having answered.

¹⁰² *CONTRIBUTION* - the legal right enjoyed by one required to compensate a victim for his injury to demand reimbursement from another person jointly responsible for that injury. Equal sharing of a common burden. The duty generally involves and equal sharing of the loss but in some jurisdictions it may be apportioned among the joint tortfeasors according to their degrees of relative fault. V. Gifis, str. 97.

¹⁰³ *CROSS-CLAIM* - claim litigated by co-defendants or co-plaintiffs against each other, and not against a party on the opposite side of the litigation. V. Gifis, str. 111.

(b) Prije nego što donese presudu zbog izostanka (pasivnosti) sud će:

(1) izvršiti provjeru da je dostavljanje bilo pravilno. Ukoliko je zahtjev bio preinačen, mora biti izvršena dostava i u svezi s preinakom.

(2) utvrditi da je zahtjev osnovan u svezi s odgovornošću i traženom odlukom, uključujući i iznos štete.

(c) Presudom zbog izostanka (pasivnosti) ne može se tužitelju dosuditi ništa preko onoga što je traženo u tužbi.

(d) Stranci koja je odgovorila nakon roka predviđenog ovim Pravilima bit će dopušteno, izuzev ako presuda nije donijeta, dalje sudjelovanje u postupku ukoliko za to navede opravdan razlog.

11. Ponuda za nagodbu

(a) Stranka može uputiti drugoj stranci pisanu ponudu glede rješavanja jednog ili više zahtjeva i odnosnih troškova. Ponuda će je obvezivati 60 dana ukoliko nije pisanim putem povučena. Pismeno glede povlačenja ponude mora ponudenom biti uručeno prije nego što je ponuditelju uručen prihvata.

(b) Ponudeni može dati protuponudu koja ga mora obvezivati najmanje 30 dana. Ukoliko protuponuda nije prihvaćena, stranka može prihvatiti originalnu ponudu, ukoliko ona još uvijek obvezuje ponudioca.

(c) Ponuda koja nije ni povučena ni prihvaćena prije isteka roka drži se odbijenom.

(d) Ponuda ne smije biti javna niti njen sadržaj smije biti poznat sudu prije donošenja presude, pod prijetnjom sankcija, meritornog odbacivanja¹⁰⁴ ili utvrđenja kako je stranka propustila izvršiti svoju obvezu.¹⁰⁵

(e) Unutar roka od 10 dana nakon donošenja presude stranka može otkriti sudu svoju ponudu. Ukoliko sud nađe da je ponuda ili njeno odbijanje bilo bez opravdanja, odredit će odgovarajuću sankciju imajući u vidu sve relevantne okolnosti.

(f) Izuzev u slučaju da sud drži kako posebne okolnosti nalažu drukčiju sankciju, sankcija će se sastojati u nadoknadi opravdanih troškova ponuditelja od dana dostavljanja ponude. Ova sankcija može biti dodatna troškovima utvrđenim sukladno Pravilu 27.

(b) Before entering a default judgment, the court shall:

(1) Assure that the procedure for giving notice has been properly followed. If the complaint has been amended, notice must be given of the amended complaint.

(2) Determine that the claim is well founded concerning liability and remedy, including the amount of damages.

(c) The remedy awarded in the default judgment shall not be in excess of the judgment demanded in the statement of claim.

(d) A party who has responded after the time provided in these Rules, but before judgment, shall be permitted to appear upon offering justifiable excuse.

11. Transnational Dispute Settlement Offer

(a) A party may deliver to another party a written offer to settle one or more claims and the related costs. The offer shall remain open for 60 days, unless withdrawn by a writing delivered to the offeree prior to delivery of an acceptance.

(b) The offeree may deliver a counter-offer, which shall remain open for at least 30 days. If the counter-offer is not accepted, the party may accept the original offer, if still open.

(c) An offer neither withdrawn nor accepted before its expiration is rejected.

(d) An offer shall not be made public or revealed to the court before entry of judgment, under penalty of sanctions or dismissal with prejudice or default.

(e) Within 10 days after entry of judgment, a party may reveal the offer to the court. If the court finds that the offer or its rejection was unreasonable, it shall impose an appropriate sanction, considering all the relevant circumstances of the case.

(f) Unless the court finds that special circumstances justify a different sanction, the sanction shall be the reasonable costs incurred by the offeror from the date of delivery of the offer. That sanction may be in addition to the costs determined in accordance with Rule 27.

¹⁰⁴ *DISMISSAL WITH PREJUDICE* - usually considered and adjudication upon the merits and will operate as a bar to future action. V. Gifis, str. 137.

¹⁰⁵ *DEFAULT* - a failure to discharge a duty, to one's own disadvantage. The term is most often used to describe the occurrence of an event which cuts short the rights or remedies of one of the parties to an agreement or a legal dispute. V. Gifis, str. 121.

(g) Ukoliko se u razumnom roku ne postupi po prihvaćenoj ponudi, ponuđeni može izabrati njenu ovrhu ili nastavak postupka.

(g) If an accepted offer is not complied with in a reasonable time, the offeree may choose to enforce it or continue with the proceeding.

12. Privremene mjere

(a) Sud je ovlašten izdavati privremene mjere glede suzdržavanja ili tražiti odgovarajuće držanje bilo koje osobe koja je u nadležnosti suda, ukoliko je to nužno za očuvanje stanja ili za sprječavanje nastanka nepopravljive štete tijekom trajanja postupka.

12. Provisional Measures

(a) The court has authority to issue injunctions to restrain or require conduct of any person who is subject to the court's authority, where necessary to preserve the status quo or to prevent irreparable injury pending the litigation.

(1) Sud može izdati privremenu mjeru i prije nego li je druga stranka imala mogućnost odgovoriti na prijedlog za njeno izdavanje - samo nakon što mu je predložen dokaz koji ukazuje kako je ona neodložna i ukoliko prevagu u pravcu njenog izdavanja daju razlozi poštenog postupanja. Stranka ili osoba prema kojoj je upravljena privremena mjera imat će odgovarajuću mogućnost na odgovor imajući u vidu svrhovitost privremene mjere.

(1) A court may issue an injunction, before the opposing party has opportunity to respond, only upon proof showing urgent necessity and a preponderance of considerations of fairness in support of such relief. The party or person to whom it is directed shall have reasonable opportunity to respond concerning the appropriateness of the injunction.

(2) Sud može nakon saslušanja zainteresiranih izdati, obnoviti ili izmijeniti privremenu mjeru sukladno uvjetima potrebnim za očuvanje stanja ili sprečavanje nepopravljive štete.

(2) The court may, after hearing those interested, issue or renew or modify an injunction, upon such terms as are required to maintain the status quo or prevent irreparable injury.

(3) Sud može tražiti polaganje osiguranja ili drugog sredstva za naknadu štete u korist osobe protiv koje je privremena mjera donesena.

(3) The court may require the posting of bond or other provision for indemnification of the person against whom an injunction is entered.

(b) Privremena mjera može ograničiti pravo osobe glede prijenosa vlasništva na stvarima, gdje god da se one nalaze za vrijeme trajanja postupka, i davanje prokazne izjave glede svoje imovine, uključujući i imovinu koju ima pod kontrolom ili glede osoba čiji je identitet ili mjesto gdje se nalaze relevantno. Ova ovlast suda ne priječi stranci u postupku traženje izdavanja privremene mjere ili sličnog pravnog sredstva dopuštenog po *lex fori*, ali sud može izdati privremenu mjeru sukladno postupku iz subparagrafa (a) kojom ukida, suspendira ili ograničava takvu privremenu mjeru.

(b) An injunction may restrain a person over whom the court has jurisdiction from transferring property, wherever located, pending the conclusion of the litigation and require a party to promptly reveal the whereabouts of its assets, including assets under its control, and of persons whose identity or location is relevant. This authority does not preclude a party from obtaining an attachment or similar remedy permitted under the law of the forum, but the court may issue an injunction, in accordance with the procedure in Subsection (a), to terminate, suspend, or limit such an attachment.

(c) Kada se imovina nalazi u inozemstvu, izvršenje privremene mjere provodi se sukladno zakonu odnosno države i na način na koji postupa nadležni sud te države.

(c) When the property or assets are located abroad, enforcement of such an injunction is governed by the law of the country where the property or assets are located, and by means of an injunction by the competent court of that country.

13. Prethodna utvrđenja i prvo ročište

(a) Po zahtjevu stranke ili po vlastitom nahođenju sud će čim je prije moguće utvrditi:

(1) da se ova Pravila ne mogu primijeniti na rješavanje spora, da ne postoji nadležnost suda glede vođenja spora (*ratione materiae*) ili da ne postoji nadležnost suda glede stranke u sporu (*ratione personae*);

13. Preliminary Determinations and First Conference

(a) On motion of a party or upon its own initiative, the court may as soon as practicable determine:

(1) That the dispute is not governed by these Rules, that the court lacks competence to adjudicate the dispute, or that the court lacks jurisdiction over a party;

(2) da je tužba ili odgovor na tužbu ili bilo koja druga radnja u postupku nesukladna ovim Pravilima ili na drugi način nepravilna;
 (3) da je tužba ili odgovor na nju nevaljana u smislu supstancijalnog prava ili ne može biti dokazana kako bi se donijela odluka u korist strane koja to traži. Međutim, prije nego li donese takvu odluku, sud treba uzeti u obzir kako ta stranka treba imati priliku da sukladno ovim Pravilima zatraži "otkrivanje";
 (4) druga pitanja supstancijalnog ili postupovnog prava nužna za meritorno presuđenje.

(b) Po donošenju odluke sukladno subparagrafu (a) sud može dopustiti stranci protiv koje je odluka donijeta, razumnu mogućnost da preinači svoju tužbu ili odgovor na nju, ako je izgledno kako se ova manjkavost može ispraviti preinačenjem.

(c) Sud će naložiti svakoj stranci otkrivanje informacija sukladno Pravilu 14.

(d) Odvjetnici stranaka će prisustvovati svim ročištima koje zakaže sud, a sud može odrediti da im prisustvuju i stranke ili, u slučaju da se radi o organizaciji, odgovorni službenik.

14. Otkrivanje¹⁰⁶

(a) Prije nego što traži otkrivanje od druge strane, stranka će otkriti sve isprave koje namjerava iznijeti kao dokaz i navesti sažetak iskaza svakog svjedoka kojega namjerava pozvati. U ovu svrhu odvjetnik stranke može ispitati moguće svjedoke.

(b) Stranka može zahtijevati od bilo koje osobe, uključujući i treće osobe, sukladno Pravilu 24, iznošenje bilo koje nepriviligirane informacije bitne za rješavanje predmeta i koja može biti prihvaćena u postupku kako slijedi:

(1) isprave i bilo koje druge zapise informacija koji su relevantni za sporna pitanja i koji su posebno identificirani ili su unutar posebno definiranih kategorija.

(2) That a statement of claim or defense or other procedure employed by a party fails to comply with these Rules or is otherwise irregular;

(3) That a party's statement of claim or defense is invalid as a matter of substantive law or cannot be supported by evidence sufficient to permit a judgment in favor of that party, but the court shall have regard for that party's opportunity for discovery under these Rules before making such a determination;

(4) Other matters of substantive law or procedure necessary to advance the proper adjudication of the merits.

(b) Upon having made a determination as provided in Subsection (a), the court may allow the party against whom the determination is made a reasonable opportunity to amend its statement of claims or defense when it appears that the deficiency could be remedied by amendment.

(c) The court shall order each party to reveal information as described in Rule 14.

(d) The advocates for the parties shall attend all conferences ordered by the court and the court may order that the parties attend or, in the case of an organization, a responsible officer thereof.

14. Disclosure and Discovery

(a) Before demanding disclosure or discovery from another party, a party shall disclose all documents which it intends to present as proof and shall supply a summary of the testimony of each witness it intends to present. For these purposes, an advocate for a party may interview potential witnesses.

(b) A party may demand production by any person, including third persons as provided in Rule 24, of any information, not privileged, that is relevant to the case and which may be admissible in the dispute, as follows:

(1) Documents and other records of information that are relevant to controverted issues and which are specifically identified or within specifically defined categories.

¹⁰⁶ *DISCLOSURE* - Act of disclosing. Revelation; the impartation of that which is secret or not fully understood. V. Black's Law Dictionary, 1991, str. 320.

DISCOVERY (trial practice) - The pre-trial devices that can be used by one party to obtain facts and information about the case from the other party in order to assist the party's preparation for trial...Term generally refers to disclosure by defendant of facts, deeds, documents or other things which are in his exclusive knowledge. Op. cit., str. 322. Vidi i Gifis, str. 135.

Izraz "disclosure" bi se odnosio na radnju stranke kojom ona vrši "otkrivanje" onoga što je njoj poznato, dok bi izraz "discovery" prepostavljaio radnju stranke kojom ona traži "otkrivanje" onoga što je poznato drugoj stranci u postupku.

(2) identitet i prebivalište osoba koje imaju osobno znanje o činjenicama od značenja za rješavanje spora.

(3) identitet bilo kojeg stručnog svjedoka (vještaka) kojega druga stranka namjerava pozvati i izjavu kojom se navodi njegovo mišljenje u svezi sa spornim pitanjima.

(c) Bilo koja osoba može se pozvati na zaštitu od samoinkriminiranja sukladno *lex fori*, ali nije valjan prigovor kako je informacija nepovoljna za stranku od koje je traženo davanje informacije.

(d) Kada je sporno pitanje fizičkog ili mentalnog stanja osobe nad kojom sud ima nadležnost, sud može naložiti obavljanje odgovarajućeg medicinskog pregleda.

(e) Sud može naložiti dodatno otkrivanje činjenica koje su od značenja za utvrđivanje bilo koje okolnosti, koje nije privilegirano, a čije je iznošenje u interesu pravičnosti, uključujući i prethodno ispitivanje¹⁰⁷ stranke ili drugog svjedoka. Ovakvo ispitivanje bit će izvršeno sukladno Pravilu 15.

(f) Zahtjev za otkrivanjem informacija može biti upućen kako slijedi:

(1) početni zahtjev tužitelja će se uputiti u tužbi ili unutar roka od 60 dana od dana kada je tuženik odgovorio na navode tužitelja. Početni zahtjev tuženika će biti upućen u odgovoru na tužbu ili unutar roka od 15 dana od dana kada je upućen zahtjev tužitelja.

(2) drugi zahtjev može biti upućen u roku od 30 dana nakon što je suprotna strana postupila sukladno početnom zahtjevu.

(3) dodatni zahtjevi mogu se uputiti u svezi s dokazima glede kojih se prethodno nije mogla predvidjeti potreba.

(4) dodatne zahtjeve treba odobriti sud.

(5) ukoliko nešto drugo nije dogovoreno ili određeno od suda, odgovor na zahtjev bit će dat unutar roka od 30 dana.

(g) Po zahtjevu stranke u postupku, sud može imenovati posebnog službenika da predsjedava prethodnom saslušanju, nadgleda podnošenje

(2) The identity and whereabouts of persons having personal knowledge of matters in issue.

(3) The identity of any expert that another party intends to present and a statement expressing the opinion of the expert concerning controverted issues.

(c) Any person may invoke a protection against self-incrimination recognized under the law of the forum, but it is not a valid objection that the information is adverse to the party required to provide the information.

(d) Where the physical or mental condition of a person subject to the court's jurisdiction is in issue, the court may order a reasonable medical examination.

(e) The court may order additional discovery relevant to any matter, not privileged, whose production appears necessary in the interest of justice, including the deposition of a party or other witness. Such a deposition shall be taken as provided in Rule 15.

(f) Discovery demands may be made as follows:

(1) Initial demands by plaintiff shall be made in the complaint or within 60 days after defendant has answered. Initial demands by defendants shall be made in the answer or within 15 days after plaintiff's demands.

(2) A second demand may be made within 30 days after the opposing party has complied with initial demands.

(3) A further demand may be made for evidence the necessity for which could not reasonably have been anticipated in the previous demands.

(4) Further demands may be authorized by the court.

(5) Unless otherwise agreed or ordered by the court, a response to a demand shall be made within 30 days.

(g) On request of a party, the court may appoint a special officer to preside at a deposition or to supervise document production or to other-

¹⁰⁷ *DEPOSITION* - a method of pre-trial discovery which consists of a statement of a witness under oath, taken in question and answer form as it would be in court, with opportunity given to the adversary to be present and cross-examine, with all this reported and transcribed stenographically. V. Gifis, str. 128.

DEPOSITION - The testimony of a witness taken upon oral question or written interrogatories, not in open court, but in pursuance of a commission to take testimony issued by a court, or under general law on the subject, and reduced to writing and duly authenticated, and intended to be used in preparation and upon the trial of a civil action or criminal prosecution... The deposition is conducted under oath outside of the courtroom, usually in one of the lawyer's offices. V. Black's Law Dictionary, str. 302-303.

isprava ili da na neki drugi način pomaže u provođenju postupka sukladno ovom Pravilu.

(h) Kako bi omogućio učinkovitost glede zahtjeva za otkrivanjem, sud može:

(1) naznačiti nepovoljnu odluku koju će donijeti u svezi s činjenicama na koje se zahtjev odnosi ukoliko stranka propusti postupiti po zahtjevu;

(2) poduzeti mjere na koje je ovlašten sukladno Pravilima 23 i 24;

(3) odbaciti zahtjeve, obranu ili navode glede kojih je zahtjev za otkrivanjem relevantan;

(4) donijeti presudu o meritornom odbacivanju tužbe protiv tužitelja ili presudu zbog izostanka (pasivnosti) protiv tuženika.

15. *Prethodno saslušanje i svjedočenje pismenim putem*¹⁰⁸

(a) Prethodno saslušanje bit će izvedeno kada sud tako odredi u interesu pravičnosti i na način kako je to predviđeno Pravilom 14(e).

(b) Svjedočenje će se obaviti po potvrdi sukladno Pravilu 22(b)(2) i bit će zabilježeno u zapisniku ili putem audio ili video snimka sukladno dogovoru stranaka ili odluci suda. Troškove zapisnika platit će stranka koja je tražila saslušanje, ukoliko sud ne odredi drukčije.

(c) Prethodno saslušanje će se obaviti u vrijeme i na mjestu sukladno dogovoru stranaka ili nalogu suda. Sve stranke i sud bit će pismeno obaviješteni glede vremena i mjesta prethodnog saslušanja najmanje 30 dana prije njegova održavanja. Ispitivanje će se provoditi sukladno Pravilu 22. Prije održavanja prethodnog saslušanja sud može podnijeti dodatna pitanja na koja treba odgovoriti osoba koja se sasluša.

(d) Prethodno saslušanje se kao svjedočenje može uključiti u zapisnik s glavne rasprave ukoliko se stranke tako dogovore ili ukoliko tako odredi sud.

(e) Stranka može predočiti pisanu izjavu potpisanu od nestranke u postupku koja navodi da govori istinu, a sadrži navode o relevantnim činjenicama u postupku. Sud može, sukladno svojoj ocjeni, držati ovakvu izjavu usmenim svjedočenjem. Ukoliko druga stranka poriče istinitost navoda u izjavi, pripada joj pravo zahtijevati od suda da se njen davatelj

wise assist in supervising compliance with this Rule.

(h) To give effect to a proper discovery demand, the court may:

(1) Draw adverse inferences concerning facts in issue against a party that failed to comply with the discovery demand;

(2) Employ the measures authorized by Rules 23 and 24;

(3) Dismiss claims, defenses, or allegations to which the discovery is relevant;

(4) Enter judgment of dismissal with prejudice against a plaintiff or judgment by default against a defendant.

15. *Deposition and Testimony by Affidavit*

(a) A deposition may be taken when the court so orders in the interest of justice as provided in Rule 14(e).

(b) The testimony shall be upon affirmation as provided in Rule 22(b)(2) and shall be transcribed verbatim or by audio or video recording, as the parties may agree or as the court orders. The cost of the transcription shall be paid by the party that requested the deposition, unless the court orders otherwise.

(c) The deposition shall be taken at such time and place as the parties may agree or as the court orders. All parties and the court shall be given written notice, at least 30 days in advance, of the time and place of the deposition. The examination shall be conducted as provided in Rule 22. Prior to the deposition the court may submit supplemental questions to be answered by the person deposed.

(d) A deposition may be presented as testimony in the record by agreement of the parties or by order of the court.

(e) A party may present an affidavit signed by a nonparty who makes an affirmation to tell the truth, containing statements about relevant facts of the case. The court, in its discretion, may consider such statements as if they were made by oral testimony. If another party denies the truth of the statements made by affidavit, that party may move for an order of

¹⁰⁸ *AFFIDAVIT* - a written, ex parte statement made or taken under oath before an officer of the court or a notary public or other person who has been duly authorised so to act. V. Gifis, str. 14.

AFFIDAVIT - a written or printed declaration or statement of facts, made voluntarily, and confirmed by the oath or affirmation of the party making it, taken before a person having authority to administer such oath or affirmation. V. Black's Law Dictionary, str. 36.

osobno pojavi na ročištu za glavnu raspravu.

16. Ovlasti suda u svezi s otkrivanjem

(a) Sud može po vlastitom nahodjenju, te zahtjevu stranke ili treće osobe na koju se odnosi obveza otkrivanja sukladno Pravilu 14 ili Pravilu 24, ograničiti ili zabraniti otkrivanje kada bi postupanje sukladno zahtjevu bilo tegobno ili bi se s malim stupnjem vjerojatnosti moglo očekivati kako će se doći do prihvatljivog dokaza, kao i ako se traži izvođenje dokaza koji se smatra zaštićenom informacijom.

(b) Kada informacija čije se otkrivanje traži predstavlja trgovačku ili poslovnu tajnu, ili kada bi njeno javno otkrivanje na drugi način izazvalo štetu ili neugodnost koja se može izbjeći ili ublažiti, sud će pružiti takvu zaštitu.

(c) Kada bi to moglo pomoći sudu u ostvarivanju ovlasti iz ovoga Pravila, dokaz koji se traži može biti izveden bez prisutnosti javnosti.

17. Naknadna ročišta

(a) Sud može odrediti jedno ili više naknadnih ročišta. Sud može:

(1) naložiti dodavanje, izbacivanje ili reviziju tužbenog zahtjeva, obrane i drugih okolnosti u svjetlu navoda stranaka iznijetih tijekom postupka,

(2) naložiti odvajanje ročišta i donijeti odluku o jednom ili više spornih pitanja. Sud će donijeti međupresudu glede tog pitanja i odrediti njen odnos prema ostatku predmeta,

(3) odrediti spajanje predmeta koji su pred njim u tijeku, neovisno o tome da li se vode po ovim Pravilima ili po *lex fori*, kada se oni odnose na iste ili povezane transakcije, a kada spajanje može olakšati postupak i donošenje odluke. Presuda će se odnositi na sve predmete,

(4) donositi odluke o prihvatljivosti dokaza,

(5) odrediti tijek saslušanja svjedoka ili eksperata,

(6) odrediti datum glavne rasprave,

(7) donositi druge odluke glede odvijanja postupka.

(b) Sud može uputiti stranke da razmisle o nagodbi, posredovanju ili arbitraži.

18. Jezik

(a) Postupak, uključujući i isprave, usmeni postupak, te izvođenje dokaza, odvijat će se na jeziku suda, izuzev u slučaju da sud,

the court requiring the personal appearance of the affidavit's author at the plenary hearing.

16. Protective Orders Concerning Discovery and Disclosure

(a) The court, on its own initiative or on motion of a party or third person who is subject to a disclosure or discovery obligation under Rule 14 or Rule 24, may limit or prohibit disclosure or discovery when it appears that compliance with the request would be onerous or is unlikely to produce admissible evidence or requires production of evidence protected by a privilege.

(b) When the information sought to be revealed is a trade or business secret, or where its public disclosure would otherwise cause injury or embarrassment that could be avoided or mitigated by a protective order, the court should grant such protection.

(c) When it would assist the court in exercising its authority under this Rule, the evidence that is sought may be examined by the court in camera.

17. Subsequent Conferences

(a) The court may order one or more subsequent conferences. The court may:

(1) Order the addition, elimination, or revision of claims, defenses, and issues in light of the parties' contentions at that stage.

(2) Order the isolation for separate hearing and decision of one or more issues in the case. The court shall enter an interlocutory judgment addressing that issue and its relation to the remainder of the case.

(3) Order the consolidation of cases pending before itself, whether under these Rules or those of the forum, when they deal with the same or related transactions, and when consolidation may facilitate the proceeding and decision. The judgment shall address all the cases.

(4) Make rulings on the admissibility of evidence.

(5) Prescribe the sequence for hearing witnesses and experts.

(6) Fix the date for the plenary hearing.

(7) Enter other orders to expedite the proceeding.

(b) The court may suggest that the parties consider settlement, mediation, or arbitration.

18. Languages

(a) The proceedings, including documents, oral proceedings, and evidence, shall be conducted in the language of the court, except

sukladno sporazumu stranaka, dopusti uporabu drugog jezika.

(b) Prijevod dugačkih ili opsežnih isprava bit će ograničen na njihove odgovarajuće dijelove sukladno dogovoru stranaka ili odluci suda.

(c) Troškove prijevoda platit će stranka koja je predložila osobu ili ispravu ukoliko sud ne odluči što drugo.

19. Relevantnost i prihvatljivost dokaza

(a) Svi dokazi relevantni za rješavanje sporne stvari smatrat će se prihvatljivim, uključujući i indicije.

(b) Bilo koja mentalno sposobna osoba, uključujući i stranke, ovlaštena je podnositi dokaze.

(c) Stranka može pozvati bilo koju osobu, uključujući i sebe, čije bi svjedočenje bilo relevantno i prihvatljivo. Sud pod istim uvjetima i vlastitom nahodjenju može pozvati bilo koju osobu.

(d) Stranke mogu ponuditi kao dokaz bilo koju relevantnu ispravu, te stvarni¹⁰⁹ ili demonstrativni¹¹⁰ dokaz. Sud može odrediti bilo kojoj stranci ili drugoj osobi dostavljanje bilo koje relevantne isprave te stvarnog ili demonstrativnog dokaza koji je u njenom posjedu.

20. Stručni dokaz

(a) Sud može imenovati neutralnog vještaka ili vijeće vještaka kada god drži da će se ovakvim načinom pomoći u rješavanju predmeta. Svjedočenje vještaka može se odnositi na strano i međunarodno pravo. Sud određuje okolnosti na koje će vještak dati svoje mišljenje, kao i način na koji će obaviti svoju dužnost. Sud može donijeti odluku u cilju olakšanja istrage i izvješća vještaka te može odrediti formu u kojoj će ovaj podnijeti svoje izvješće.

(b) Stranka može odrediti vlastitog vještaka ili vijeće vještaka u svezi s nekim pitanjem. Vještaci stranaka su ovlašteni na sudjelovanje ili promatranje testova, procjena i drugih postupaka koje provode vještaci imenovani od suda. Sud može naložiti svim vještacima da se međusobno savjetuju prije nego što izlože svoje mišljenje. Vještaci stranaka mogu podnijeti svoja vlastita mišljenja u istoj formi u kojoj je to učinio sudski vještak.

to the extent that the court, with the agreement of the parties, otherwise permits.

(b) Translation shall be limited to relevant portions of documents that are lengthy or voluminous, as selected by the parties or determined by the court.

(c) The cost of translations shall be paid by the party presenting the person or document unless the court orders otherwise.

19. Relevance and Admissibility of Evidence

(a) All evidence relevant to matters in issue is admissible, including circumstantial evidence.

(b) Any person having mental capacity is competent to give evidence, including parties.

(c) A party may call any person whose testimony is relevant and admissible, including that party. The court may call any person on its own motion under the same conditions.

(d) The parties may offer in evidence any relevant document or real or demonstrative evidence. The court may order any party or nonparty to present any relevant document or real or demonstrative evidence in that person's possession.

20. Expert Evidence

(a) The court may appoint a neutral expert or panel of experts whenever, in the court's discretion, expert evidence may be helpful in resolving issues in the case. Expert testimony may address the rules of foreign law and international law. The court determines the issues that are to be addressed by the expert and such tests, evaluations, or other procedures as are to be employed by the expert. The court may issue orders necessary to facilitate the inquiry and report by the expert and may specify the form in which the expert shall make its report.

(b) A party may designate its own expert or panel of experts on an issue. The parties' experts are entitled to participate in or observe the tests, evaluations, or other procedures conducted by the court's expert. The court may order all the experts to confer with each other before presenting their opinions. The parties' experts may submit their own opinions to the court in the same form as the report made by the court's expert.

¹⁰⁹ *REAL EVIDENCE* - an object relevant to facts in issue at a trial. V. Gifis, str. 386.

¹¹⁰ *DEMONSTRATIVE EVIDENCE* - evidence consisting of an object or thing; evidence other than a person's oral testimony but which may help to explain that testimony. V. Gifis, str. 126.

Ukoliko sud ne odredi drukčije, naknade i troškovi sudskog vještaka će se predujmiti na teret stranke koja je tražila istragu, odnosno na teret tužitelja kada je istragu tražio sud. Svaka stranka plaća svog vještaka.

21. Povlastice u dokaznom postupku

(a) Neće se prihvatiti kao dokaz zaštićena informacija u slučaju:

(1) zaštite pravne profesije,

(2) očitovanja u pregovorima za nagodbu.

(b) Neće se prihvatiti dokaz koji je proistekao iz komuniciranja koje je zaštićeno prema pravu mjesta gdje se ono dogodilo, izuzev u slučaju da sud zaključi kako je potreba za tim dokazom u cilju ustanovljenja istine od većeg značenja nego potreba za održavanjem tajnovitosti informacije. Takav dokaz bit će predložen na zatvorenoj sjednici suda u prisutnosti stranaka i njihovih odvjetnika. Sud će odrediti zaštitu tajnosti zaštićenog materijala.

(c) Prilikom pozivanja na zaštitu u svezi s ispravom nju će se opisati dovoljno detaljno kako bi se drugoj stranci omogućilo suprotstavljanje takvom zahtjevu.

(d) Ovlaštena osoba ili njen zastupnik mogu se odreći ovoga prava. Odricanje se može sastojati i u propuštanju blagovremenog prigovora protiv zahtjeva za otkrivanjem u kojem su se tražili podaci o zaštićenom komuniciranju. Sud može dopustiti stranci ponovno pozivanje na zaštitu u interesu pravičnosti.

22. Glavna rasprava

(a) Izvođenje dokaza će se koncentrirati na jednom ročištu ili na ročištima održanim tijekom više uzastopnih radnih dana suda, izuzev ako sud odluči drukčije zbog toga što bi to bilo u interesu strankama, osobama koje podnose dokaze ili odvijanja postupka.

(b) Dokazivanje će se na glavnom ročištu izvoditi sukladno sljedećim pravilima:

(1) Osoba koja podnosi dokaz mora potvrditi kako govori istinu. Sud će odrediti način tog potvrđivanja.

(2) Osobu koja podnosi dokaz izravno ispituje odvjetnik stranke koja je pozvala osobu. Odvjetnici drugih stranaka su potom ovlašteni za postavljanje dodatnih pitanja. Dalje izravno i dodatno ispitivanje može dopustiti sud. Sud će isključiti, po prigovoru ili po vlastitom nahođenju, irelevantan dokaz i nepravilna pitanja. Sud neće dopustiti neugodnosti i zlostavljanje osoba koje podnose dokaz.

Unless the court orders otherwise, the fees and expenses of the court's expert will be provisionally compensated by the party requesting the investigation, or by the plaintiff when the investigation is required by the court. Each party pays for an expert whom that party has retained.

21. Evidentiary Privileges

(a) Evidence cannot be admitted of information covered by the following privileges:

(1) Legal profession privilege.

(2) Communications in settlement negotiation.

(b) Evidence cannot be admitted of information covered by other privileges recognized by the law of the place where the communication occurred, unless the court determines that the need for the evidence to establish truth is of greater significance than the need to maintain confidentiality of the information. Such evidence shall be produced in closed session of the court but in the presence of the parties and their lawyers. The court shall order protection of the secrecy concerning the privileged material.

(c) A claim of privilege made with respect to a document shall describe the document in detail sufficient to enable another party to challenge the claim of privilege.

(d) A privilege may be waived by or on behalf of the person who is entitled to take advantage of it. A party waives a privilege by omitting to make a timely objection to a question or discovery demand seeking a privileged communication. The court in the interest of justice may relieve a party of waiver of a privilege.

22. Plenary Hearing

(a) Receipt of evidence shall be concentrated in a single hearing, or hearings on consecutive judicial days, except when the court orders otherwise for the convenience of the parties or persons giving evidence or the administration of justice.

(b) Evidence at plenary hearing will be received according to the following rules:

(1) A person giving evidence must affirm to tell the truth. The court will determine the terms of the affirmation.

(2) A person giving evidence is directly questioned by the lawyer of the party who called the person. The lawyers of the other parties are then permitted to ask supplemental questions. Further direct and supplemental questioning may be permitted by the court. The court shall exclude, on objection or on its own motion, irrelevant evidence and improperly leading questions. The court shall prevent embarrassment and harassment of persons giving evidence.

(3) Sud može u cilju pojašnjenja svjedočenja u svako doba postavljati pitanja, uključujući i postavljanje dodatnih pitanja nakon što su stranke ispitale svjedoka.

(4) Osobu koju je pozvao sud može prvo ispitati sud. Nakon toga osobu mogu ispitati odvjetnici stranaka.

(5) Izravna pitanja mogu se odnositi na bilo koju relevantnu okolnost u svezi sa sporom. Dodatna pitanja mogu se odnositi na okolnosti koje su spomenute u izravnom ispitivanju, ukoliko sud ne dopusti širi izbor.

(6) Prihvatljive su kao dokaz izjave koje je osoba dala izvan zapisnika, a koje su protivne njenom interesu.

(7) Vjerodostojnost svjedoka ili vještaka može se pobijati pitanjima postavljenim od stranke ili navođenjem prijašnjih proturječnih izjava ili drugih dokaza koji mogu ukazivati na vjerodostojnost svjedoka. Bilo koja stranka može pokrenuti postupak protiv bilo kojega svjedoka. Sud može postavljati pitanja koja imaju vezu s vjerodostojnosti osobe. Postupak protiv nje dopušten je samo u svezi sa supstancijalnim pitanjima i samo u slučaju da je usmjeren u pravcu postizanja ozbiljne sumnje prema vjerodostojnosti svjedočenja.

(8) Sud može dopustiti slično osporavanje izvornosti ili točnosti isprave ili predmeta koji predstavlja realni ili demonstrativni dokaz.

(9) Sud može provjeravati vjerodostojnost znanstvenog ili tehničkog dokaza i može odrediti postupak ili tehnički način postizanja tog cilja.

(10) Sud će odrediti je li svjedočenje vještaka dovoljno vjerodostojno da bude prihvaćeno kao dokaz.

23. Ovlasti i sredstva u svezi s dokazima

Sud može po vlastitom nahođenju ili zahtjevu stranke:

(a) isključiti nebitne ili opsežne dokaze, te dokaze čije bi izvođenje uključilo prekomjerne troškove, teret ili odugovlačenje,

(b) naznačiti negativne posljedice ukoliko stranka odbije svjedočiti ili navesti svjedoka, odnosno predočiti ispravu ili kakvo drugo dokazno sredstvo koje ona može podnijeti,

(c) odrediti kaznu ili držati da bilo koja osoba ne poštuje sud ako ona bez opravdanja, iako joj je to bilo zakonito naloženo, propusti dati dokaz, odgovoriti na ispravna pitanja, predati ispravu ili drugo dokazno sredstvo ili na drugi način ometa ostvarenje pravde,

(3) The court may at any time conduct questioning in order to clarify the testimony, including supplemental questions after the questioning by the parties.

(4) A person called to give evidence by the court may be examined by the court first. The person then may be questioned by the lawyers for the parties.

(5) Direct questions may deal with any relevant issue in the case. Supplemental questioning may deal with any issue addressed in the direct questioning, unless the court permits a more extensive scope.

(6) Statements made by a person outside of the record against that party's own interest are admissible as evidence.

(7) The credibility of a witness or an expert can be disputed by means of questioning by a party or consideration of prior inconsistent statements or other evidence that may affect the credibility of the witness. Any party may impeach any witness. The court may ask questions that affect the person's credibility. Impeachment is allowed only concerning material issues and only if it tends to cast serious doubt about the reliability of testimony.

(8) The court may permit similar contest of the authenticity or accuracy of a document or an item of real and demonstrative evidence.

(9) The court may control the reliability of scientific and technical evidence and may determine the procedure and techniques for such purposes.

(10) The court shall determine whether testimony of an expert is sufficiently reliable to be admitted in evidence.

23. Powers and Remedies Concerning Evidence

The court may on its own motion or motion of a party:

(a) Exclude irrelevant or redundant evidence, or evidence whose presentation involves excessive cost, burden, or delay.

(b) Draw adverse inferences from a party's failure to give testimony, or to present a witness, or to produce a document or other item of evidence that the party was in a position to present.

(c) Impose a fine on or hold in contempt of court any person who without justification, on being lawfully ordered to do so, fails to attend to give evidence, fails to answer proper questions, fails to produce a document or other item of evidence, or who otherwise obstructs the administration of justice.

(d) u interesu pravičnosti osloboditi stranku u slučaju da se ona ne pokorava pravilima glede dokazivanja.

24. Nalozi trećim osobama

(a) Sud može osobama koje su podložne njegovoj nadležnosti a nisu stranke u postupku naložiti:

(1) postupanje prema privremenoj mjeri izdanoj sukladno Pravilu 12(a);

(2) zadržavanje sredstava ili druge imovine u svezi s kojom se vodi spor i osloboditi ih isključivo sukladno nalogu suda;

(3) davanje svjedočenja u tijeku otkrivajućeg postupka ili na ročištu;

(4) predaju isprava ili drugih predmeta koji mogu biti dokazna sredstva.

(b) Sud može zahtijevati od stranke koja traži donošenje odluke kojom se nešto nalaže trećoj osobi davanje osiguranja za štetu koja joj može nastati zbog postupanja sukladno takvoj odluci suda.

(c) Nalog trećoj osobi može biti izvršen određivanjem novčane kazne ili na drugi zakonski prinudni način određen od suda, kao npr. zaključivanjem kako se radi o nepoštivanju suda ili izravnom pljenidbom dokaznog materijala ili drugih stvari. Vidi Pravilo 32.

25. Zapisnik o dokaznom postupku

(a) Skraćeni zapisnik o postupku vodit će sudski službenik sukladno nalogima suda.

(b) Potpuni (stenografski) zapisnik ili audio ili video-zapis će se voditi po zahtjevu bilo koje stranke koja će u tom slučaju platiti odnosne troškove.

(c) Stranka može na vlastiti trošak organizirati vođenje potpunog zapisnika.

26. Završna rasprava i presuda

(a) Po izvođenju svih dokaza, svaka stranka je ovlaštena dati pisani podnesak u svezi s raspravljanjem. Uz dopuštenje suda stranke mogu dati završnu riječ. Sud također može dopustiti odvjetnicima stranaka da između sebe i sa sudom provedu kratku usmenu raspravu u svezi s glavnim spornim pitanjima u predmetu.

(b) Sud će svoju presudu objaviti usmeno ili pismeno na kraju rasprave. Činjenična pitanja će se utvrditi sukladno mjerodavnom pravu glede tereta dokazivanja. Ukoliko je to nužno, sud se može povući i u tajnosti raspravljati prije objavljivanja presude. Kada je to nužno zbog kompleksnosti spora, sud može odgoditi

(d) In the interest of justice, relieve a party from a failure to comply with the rules concerning evidence.

24. Orders Directed to a Third Person

(a) The court may order persons subject to its jurisdiction who are not parties to the proceeding:

(1) To comply with an injunction issued in accordance with Rule 12(a);

(2) To retain funds or other property the right to which is in dispute in the proceeding, and to disburse the same only in accordance with an order of the court;

(3) To give testimony in discovery or at the hearing;

(4) To produce documents or other things as evidence.

(b) The court may require a party seeking an order directed to a third person to provide indemnification for the costs of compliance.

(c) An order directed to a third person may be enforced by imposition of a monetary penalty for noncompliance and by other legal compulsion authorized by the court, such as contempt of court or direct seizure of evidentiary material or other things. See also Rule 32.

25. Record of the Evidence

(a) A summary record of the proceeding shall be kept by the court's clerk under the court's direction.

(b) A verbatim transcript of the proceeding or an audio or video recording shall be kept upon the demand of any party, who shall pay the expense thereof.

(c) A party may arrange for a verbatim transcript at its own expense.

26. Final Discussion and Judgment

(a) After the presentation of all evidence, each party is entitled to present a written submission of its contentions. With permission of the court all parties may present an oral closing statement. The court may allow the parties' lawyers to engage with each other and with the court in a brief oral discussion concerning the main issues of the case.

(b) The court shall state its judgment orally or in writing at the end of the final hearing. Issues of fact shall be determined according to the applicable law governing burden of proof. When necessary the court may retire in chambers to deliberate prior to stating its judgment. When necessary because of the

ročište i zakazati drugo na kojem će objaviti presudu.

(c) Sud će nakon toga, bez nepotrebnog odlaganja, objaviti pismeno obrazloženo mišljenje uključujući i nalaz glede utvrđenih činjenica na osnovu izvedenih dokaza i način izvođenja zaključka, te glavne pravne temelje zbog kojih je takva odluka donijeta.

27. Troškovi

(a) Svaka stranka predujmljuje svoje troškove i izdatke uključujući sudske pristojbe, naknadu odvjetnicima i uzgredne troškove.

(b) Stranka koja je bila uspješna u sporu imat će pravo na povrat svojih troškova od stranke koja je izgubila spor, ali utvrđivanje troškova može se odgoditi ako je došlo do odgode ovrhe sukladno pravilu 32(c). Stranka koja je bila uspješna u sporu će u roku od 30 dana od dana donošenja presude podnijeti izjavu, ovjerenu od nje osobno ili od njenog odvjetnika, glede svojih troškova i izdataka. Stranka koja je izgubila spor će bez odlaganja nadoknaditi traženu sumu izuzev glede stavki koje osporava. Osporene stavke će utvrditi sud ili će se one utvrditi u kakvom drugom postupku sukladno dogovoru stranaka.

(c) Sud može ograničiti povrat troškova na teret stranke koja je izgubila spor ako je ona imala razumno činjenično ili pravno opravdanje za svoje držanje u postupku. Sud može stranci čije je držanje u postupku bilo nesavjesno odrediti kaznu koja ne može prijeći dvostruki iznos utvrđen sukladno subparagrafu (b).

(d) Ukoliko je došlo do žalbenog postupka, prethodno navedena pravila i postupak primjenjivat će se i na troškove i izdatke u svezi sa žalbom.

(e) Ukoliko je tako predviđeno po lex fori, sud može od stranke koja nema prebivalište u državi postupka tražiti osiguranje za troškove i izdatke.

C. Daljnji postupak

28. Postupak po žalbi

(a) Izuzev u slučaju predviđenom subparagrafom (b), žalba se može uputiti jedino protiv konačne presude prvostupanjskog suda.

(b) Protiv odluke suda kojom se izdaje ili odbija izdavanje privremene mjere može se odmah uputiti žalba. Privremena mjera ostaje na snazi za vrijeme trajanja postupka po žalbi, ukoliko žalbeni sud ne odluči drukčije.

(c) Odluke suda koje nisu presuda ili odluka iz subparagrafa (b) podložne su žalbi samo uz

complexity of the case, the court may adjourn and schedule a new hearing to state its judgment.

(c) The court will then publish, without undue delay, a written justificatory opinion including the findings of fact based upon the relevant evidence and the supporting inferences, and the principal legal propositions supporting the decision.

27. Costs

(a) Each party initially pays its own costs and expenses, including court fees, attorney's fees, and incidental expenses.

(b) The prevailing party shall be reimbursed of its costs and expenses from the losing party, but determination of costs may be stayed with a stay of enforcement as provided in Rule 32(c). The prevailing party shall within 30 days after rendition of the judgment submit a statement, certified by the party or its attorney, of its costs and expenses. The losing party shall promptly pay the amount requested except for such items as it disputes. Disputed items shall be determined by the court or by such other procedure as the parties may agree upon.

(c) The court may limit recovery of costs and expenses against a losing party who had reasonable factual or legal basis for its position. The court may impose a penalty not to exceed twice the amount provided by Subsection (b) against a party whose disputation the court determines was not conducted in good faith.

(d) If there is appellate review, the rules and procedure stated above shall apply to costs and expenses incurred in connection with the appeal.

(e) If it is authorized by the law of the forum, the court may require a nonresident party to give a security for costs and expenses.

C. Subsequent Proceedings

28. Appellate Review

(a) Except as stated in Subsection (b), an appeal may be taken only from a final judgment of the court of first instance.

(b) An order of a court of first instance granting or denying an injunction sought under Rule 12 is subject to immediate review. The injunction remains in effect during the pendency of the review, unless the reviewing court orders otherwise.

(c) Orders of the court other than a final judgment and an order appealable under

dopuštenje prvostupanjskog suda ili po nalogu žalbenog suda. Takvo odobrenje može biti dato kada od neodložne žalbe ovisi rješenje pitanja od općeg pravnog značenja ili posebnog značenja u postupku.

(d) Odlučivanje po žalbi ograničeno je na zahtjeve, obranu i protuzahtjeve naznačene u prvostupanjskom postupku. Niti jedan dodatni, a prethodno dostupan, dokaz neće se prihvatiti, izuzev u slučaju da bi se tako onemogućilo nastajanje očite nepravde.

29. Naknadni pravni lijekovi

Žalba ili drugi pravni lijek mogu se uputiti na odluku drugostupanjskog suda sukladno *lex fori*. Odlučivanje drugostupanjskog žalbenog suda bit će ograničeno na pitanja materijalnog ili postupkovnog prava. Činjenično stanje se neće preispitivati. Niti jedan dokaz ili dodatni zahtjev neće se prihvatiti.

30. Sredstva protiv presude u naknadnom postupku

Presuda može biti poništena u novom postupku samo u slučaju da podnositelj zahtjeva dokaže kako je postupao s odgovarajućom pažnjom i ako:

- (a) je presuda donijeta u postupku u kojem nije postojala stvarna nadležnost suda ili nadležnost u odnosu na stranku koja traži poništaj, ili
- (b) je presuda donijeta prijevarom suda; ili
- (c) postoje dokazi koje prije nisu bili dostupni, a koji bi doveli do drukčijeg ishoda; ili
- (d) se presudom nanosi očita nepravda.

31. Konačnost

Osim u slučaju iz Pravila 30, presuda se ne može preispitivati glede procesne regularnosti ili materijalne ispravnosti nakon isteka roka za žalbu.

32. Ovrha presude

(a) Konačna presuda, uključujući i presudu glede privremene mjere, istovremeno je ovršna osim ako ovrha nije odgođena sukladno subparagrafu (c). Napose, konačna odluka može biti izvršena pljenidbom imovine ili potraživanja dužnika iz presude.

Subsection (b) are subject to immediate review only upon permission of the court of first instance or upon order of the appellate court. Such permission may be granted when an immediate appeal will resolve an issue of general legal importance or of special importance in the immediate proceeding.

(d) Appellate review is limited to the claims, defenses, and counterclaims asserted in the court of first instance. No additional previously available evidence should be admitted except to prevent manifest miscarriage of justice.

29. Further Appellate Review

An appeal or other form of review may be taken from the decision of a court of second instance in accordance with the law of the forum. The review performed by the court of second appeal will deal only with issues of substantive or procedural law. The facts in issue will not be reconsidered. No evidence or additional claims or defenses will be admitted.

30. Challenge of Judgment in Subsequent Proceedings

A judgment may be nullified only through a new proceeding and only upon showing that the applicant acted with due diligence and that:

- (a) The judgment was procured without competence over the subject matter or without jurisdiction over the party seeking relief; or
- (b) The judgment was procured through fraud on the court; or
- (c) There is evidence available which was not previously available that would lead to a different outcome; or
- (d) The judgment constitutes a manifest miscarriage of justice.

31. Finality

Except as stated in Rule 30, a judgment is not subject to reexamination for procedural regularity or substantive propriety upon expiration of the time for appellate review of such a judgment.

32. Enforcement of Judgment

(a) A final judgment, including judgment for a provisional remedy, is immediately enforceable, unless it has been stayed as provided in Subsection (c). In particular, a final judgment may be enforced through attachment of property owned by or an obligation owed to the judgment obligor.

(b) Ukoliko osoba protiv koje je presuda donijeta ne postupi sukladno njoj u vremenskom periodu određenom tom presudom ili unutar roka od 30 dana od dana konačnosti ako nikakvo vrijeme nije određeno, sud može primijeniti mjere ovrhe prema dužniku. Ove mjere mogu uključiti obvezu na davanje prokazne izjave i novčanu kaznu prema dužniku, plativu drugoj strani ili osobi koju odredi sud.

(1) Zahtjev za takvom sankcijom može dati osoba ovlaštena na traženje ovrhe presude.

(2) Kazna za nepridržavanje će uključiti troškove i izdatke koje je imala stranka koja traži ovrhu, uključujući i troškove odvjetnika, a također može uključivati i kaznu za nepoštivanje suda, koja ne može prijeći dvostruki iznos iz presude.

(3) Ukoliko se osoba protiv koje je presuda donesena i dalje odbija pokoriti, sud može odrediti dodatne kazne.

(4) Nikakva kazna se neće odrediti osobi koja sudu dokaže kako je financijski ili na drugi način u nemogućnosti postupiti sukladno presudi.

(5) Sud može trećim osobama naložiti da otkriju informacije u svezi s imovinom dužnika.

(c) Prvostupanjski sud ili žalbeni sud, po zahtjevu stranke protiv koje je presuda donijeta, može dopustiti odgodu ovrhe za vrijeme trajanja žalbenog postupka kada je to u interesu pravičnosti.

(d) Sud može tražiti odgovarajuće jamstvo ili drugo osiguranje od žalitelja kao uvjet za dozvolu odgode ili od ovrhovoditelja kao uvjet neprihvatanja tražene odgode.

33. Pravna pomoć

Sudovi države koja je prihvatila ova Pravila će obvezatno, a sudovi drugih država mogu, izvršavati odluke drugih sudova kako bi se pružila pomoć u postupku u drugoj državi.

(b) If a person against whom a judgment has been entered does not comply within the time specified, or within 30 days after the judgment becomes final if no time is specified, the court may impose enforcement measures on the obligor. These measures may include compulsory revelation of assets and a monetary penalty on the obligor, payable to the opposing party or to whom the court may direct.

(1) Application for such a sanction may be made by a person entitled to enforce the judgment.

(2) The penalty for noncompliance will include the cost and expense incurred by the party seeking enforcement of the judgment, including attorney's fees, and may also include a penalty for defiance of the court, not to exceed twice the amount of the judgment.

(3) If the person against whom the judgment is rendered persists in refusal to comply, the court may impose additional penalties.

(4) No penalty shall be imposed on a person who demonstrates to the court financial or other inability to comply with the judgment.

(5) The court may order third parties to reveal information relating to the assets of the debtor.

(c) The trial court or the appellate court, on motion of the party against whom the judgment was rendered, may grant a stay of enforcement of the judgment pending appeal when necessary in the interest of justice.

(d) The court may require a suitable bond or other security from appellant as a condition of granting a stay or from respondents as a condition of denying a stay.

33. Judicial Assistance

The courts of a state that has recognized these Rules shall, and courts of other states may, enforce orders in aid of proceedings in another state.

Summary*

TRANSNATIONAL RULES OF CIVIL PROCEDURE April 1, 1999 Draft

One of the important projects of the American Law Institute concerns the Transnational Rules of Civil Procedure. The whole idea emerged from the long-term cooperation between professors Taruffo and Hazard and was predominantly inspired by the previous successes of US Federal Rules of Civil Procedure, Model Code of Civil Procedure for Iberoamerica (Anteproyecto del Codigo Civil Procesal - Modelo para Iberoamerica), and the work of professor Storme on the approximation of EU procedural law.

Although the differences between various procedural systems are obvious, which leads to the conclusion that the outcome of the project could be a failure, we should be optimists. Procedural rules are part of the culture and civilisation of many nations, but implementation of "foreign" solutions should not represent such a problem. Acceptance and reception of different approaches to procedural problems should be motivated by the obvious need in almost every country to achieve the other important target - better and more efficient civil procedure. In light of this general goal, comparative study of different procedural systems and ideas generated within the work on international unification or approximation, e.g. on Transnational Rules of Civil Procedure, is quite necessary. We can simplify this idea as follows - "if we understand each other better we shall find solutions easier".

Many provisions of the 1999 Draft Transnational Rules of Civil Procedure are in one way or another "strange" to civil law and therefore to Croatian doctrine - that does not mean that this predominantly common law approach should be disregarded. On the contrary - the Rules should be carefully studied and, if found useful, incorporated into national laws. Worldwide discussions on the proposed Draft are welcome, and we can only hope that at the end we shall have some valuable text.

The preponderant number of the proposed provisions lead to the *prima facie* conclusion that with their implementation would be achieved a very important goal in many countries - more efficient civil procedure at least in certain types of international litigation. Their intended scope (*ratione materiae*) is limited to disputes related to business transactions and at the moment seems to be narrow. However, states could extend the application of the Transnational Rules to other civil matters.

Some provisions are quite interesting for further consideration including the provision relating to the obligatory answer of the defendant to the statement of claim, pre-trial procedure, transnational dispute settlement offer, concentration of the plenary hearing etc. However, some of the provisions need certain modifications in order to be more acceptable to a wider range of states, such as the provision

* Translated by the Author and edited by Nicole D. Martin.

relating to the power of the court to order addition, elimination, or revision of claims, defenses, and issues in light of the parties contentions. Finally, some of provisions need clarification in order to achieve more unified future application of the Transnational Rules, which is the predominant goal of the project. Nevertheless, it seems that certain definitions ought to be included, such as definitions of "habitual residence", "administrative headquarters", "business transaction" etc. We hope that these questions will be the subject of further discussions worldwide and within the Croatian scientific community in order to develop better provisions not only concerning the unification of transnational proceedings, but also in order to reform national procedural laws toward the better administration of civil litigation.

In order to give more information concerning recent trends in comparative civil procedure, we have included brief overview and remarks concerning the civil procedure reforms and some interesting provisions of several countries, namely Japan, Italy, Germany, UK, France, Chile, Uruguay, Peru, Bolivia, Puerto Rico, USA, Ethiopia, Bangladesh, Danmark, Belgium, Israel, China, Mexico, Luxemburg and Ireland.

Key words: *civil procedure, Transnational Rules of Civil Procedure.*

Zusammenfassung

TRANSNATIONALE REGELN DES ZIVILVERFAHRENS - Entwurf vom 1. April 1999 -

Die Idee zur Arbeit am Projekt Transnationale Regeln des Zivilverfahrens ging aus einer langjährigen Zusammenarbeit der Professoren Hazard und Taruff hervor und wurde vor allem inspiriert von dem bemerkten Bedürfnis nach internationaler Unifizierung auf diesem Gebiet sowie einem gewissen Erfolg anderer ähnlicher Versuche.

Obwohl die Unterschiede zwischen den wesentlichen Verfahrenssystemen offensichtlich sind, was zu der Schlussfolgerung führen könnte, das Ergebnis des Projektes hätte keinen Erfolg - sollten wir optimistisch sein. Das Prozessrecht ist tief in Kultur und Tradition fast jeder Nation verwurzelt - aber die Implementation „fremder“ Lösungen sollte kein so großes Problem darstellen. Toleranz ist nötig und die eventuelle Annahme eines anderen Ansatzes, in der Mehrzahl der Staaten mehr oder weniger durch dasselbe Bedürfnis motiviert - indem ein besseres und erfolgreicherer Zivilverfahren erreicht wird. Dieses allgemeine Ziel vor Augen, ist die komperative Untersuchung verschiedener Prozesssysteme und die Idee, die in der Arbeit an der internationalen Unifizierung entstanden ist, nützlich. Kurz gesagt, je besser wir uns verstehen, umso leichter werden wir die entsprechenden Lösungen finden.

Diese Arbeit stellt den Versuch dar, Grundmerkmale des vorgeschlagenen Entwurfs zu Transnationalen Regeln des Zivilverfahrens von 1999 zu geben sowie

einen kürzeren Überblick bestimmter Lösungen und Tendenzen im vergleichenden Recht. Ihre grundlegende Absicht ist, eine wissenschaftliche und fachliche Diskussion anzuregen, die aus einer systematischen Untersuchung der festgestellten Probleme resultieren würde. Es ist zu hoffen, dass diese Bemühungen Einfluss auf die Erreichung eines besseren und „neutraleren“ Textes der Transnationalen Regeln des Zivilverfahrens haben mögen, aber mittelbar auch auf die Reform des Zivilverfahrensrechts in den einzelnen Staaten mit dem Ziel, die gewünschten rechtspolitischen Ziele zu erreichen.

Schlüsselwörter: *Zivilverfahren, Transnationale Regeln des Zivilverfahrens.*

